

Ψηφίδες Πατριαρχικοῦ Λόγου περί Οἰκοθεολογίας καί Συνευθύνης¹

Υπό

Θεοδώρου Μειμάρη

Μητροπολίτου Σελευκείας

Καθηγητοῦ τῆς Πατριαρχικῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Κρήτης

Τυχάνει πανθολογούμενη ἡ διαπίστωσις καί θά παρεβιάζοντο ἀνοικταί θύραι ἄνευ τῆς ἐκ προοιμίου ἐπισημάνσεως ὅτι τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον², ἐπί μίαν τριακονταπενταετίαν καί πλέον ἕως τῆς σήμερον, ἀπό τήν 1^ην Σεπτεμβρίου 1989, ὅτε ἐξαπελύθη ὑπό τοῦ ἀοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου³ ἡ μνημειώδης Ἐγκύκλιος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, διά τῆς ὁποίας ἡ ἐκκλησιαστική Πρωτοχρονιά καί ἑορτή τῆς Ἰνδίκτου –ἡ πρώτη Σεπτεμβρίου–

¹ Ἡ παρούσα ἀνακοίνωσις ἐπραγματοποιήθη τήν 8^ην Ὀκτωβρίου 2025, κατά τάς ἐργασίας τοῦ ὑπό τῆς Πατριαρχικῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Κρήτης καί τοῦ Laudato Si Research Institute University Campion Hall Oxford συνδιοργανωθέντος ἐν τῇ ἔδρᾳ αὐτῆς Διεθνoῦς Ἐπιστημονικοῦ Οἰκο-θεολογικοῦ Συμποσίου, ὑπό τόν τίτλον: «Οἰκο-θεολογία: ἡ δυναμική τῆς συνευθύνης», 8-9 Ὀκτωβρίου 2025.

² Βλ. ἐνδεικτικῶς Γ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ (Μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως καί Θείρων), *Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Α΄* (Ἀθήνα 1953)· Β. ΣΤΑΥΡΙΔΗ, *Ἱστορία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου* (Ἀθήνα 1967)· Μ. ΧΡΗΣΤΟΠΟΥΛΟΥ (Μητροπολίτου Σάρδεων), *Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Πατριαρχικόν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν (Θεσσαλονίκη 1972)· Ε. MACAR, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi, İletişim Yayınları* (İstanbul 2004).

³ Βλ. ἐνδεικτικῶς Μ. ΚΑΡΡΑ (Μητροπολίτου Φιλαδελφείας), *Ἡ Ἱερά Πορεία Ἀγάπης, Εἰρήνης καί Ἐνότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου*, 3 τόμοι (Θεσσαλονίκη 2012)· Β. ΣΤΑΥΡΙΔΗ, *Οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι, 1860 - σήμερον, Ἱστορία καί Κείμενα* (Θεσσαλονίκη 2004), 679-764· Κ. ΚΑΡΡΑ, *Οἱ συναντήσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου Α΄ (1972-1991) μέ ἐκκλησιαστικούς ἡγέτες στό Φανάρι καί οἱ ἐπισκέψεις του στό ἐξωτερικό*, [Μεταπτυχιακή Ἐργασία], Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2012 (DOI: <https://doi.org/10.26262/heal.auth.ir.135798>).

ἀνεκκηρύχθη «Ἡμέρα Προστασίας τοῦ Περιβάλλοντος», πρωτοστατεῖ⁴ εἰς τήν οἰκολογικήν εὐαισθητοποίησιν διά τῆς διοργανώσεως περιβαλλοντικῶν σεμιναρίων καί ἡμερίδων, μεγάλων διεθνῶν, διαχριστιανικῶν, διαθρησκευτικῶν καί διεπιστημονικῶν συνεδρίων⁵, διά τῆς ἀναλήψεως ποικίλων περιβαλλοντολογικῶν πρωτοβουλιῶν καί ἐκδοτικῶν δραστηριοτήτων, μέσῳ τῶν ὁποίων ἡ πρωτόθρονος Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεδείχθη ἡ πρωτόπορος χριστιανική Ἐκκλησία εἰς τόν χώρον τῆς οἰκολογίας καί τῆς προβολῆς τῆς σημασίας τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς παραδόσεως, καί πρωτίστως τῆς εὐχαριστιακῆς χρήσεως τῆς δημιουργίας καί τῆς ἀσκητικῆς πείρας τῆς Ὁρθοδοξίας διά τήν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ ἔγκαιρος δραστηριοποίησις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί ἡ ἐπίδειξις ταχυτάτων ἀντανακλαστικῶν διεφάνη εὐθύς ἀμέσως μετά τήν ἐκδημίαν τοῦ αἰοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Δημητρίου καί τήν ἀνάληψιν τῶν οἰάκων τῆς Πρωτοθρόνου Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπό τοῦ νεοεκλεγέντος καί νεοενθρονισθέντος Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, ὁ Ὅποιος, διά σχετικοῦ μηνύματος πρὸς τό ἐν Κρήτῃ διοργανωθέν κατὰ τήν 5^{ην} Νοεμβρίου 1991, (δύο μόλις ἡμέρας μετά τήν ἐνθρόνισίν Του) Διορθόδοξον Συνέδριον διά τήν

⁴ Βλ. σχετικῶς Γ. ΔΟΥΡΑΜΑΝΗ, *Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο καί τά προβλήματα τοῦ περιβάλλοντος*, [Μεταπτυχιακή Ἔργασία], Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2009 (DOI: [Μεταπτυχιακή Ἔργασία], Ἀριστοτέλειον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2012 (DOI: <https://doi.org/10.26262/heal.auth.ir.125272>)).

⁵ Τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον διωργάνωσεν ἑννέα ἐν πλῶ Διεθνῇ Διεπιστημονικά Συνέδρια: «1. Revelation and Environment (Aegean Sea), 20-27.09.1995», «2. The Black Sea in Crisis, 20-28.09.1997», «3. Danube: River of Life, 16-26.10.1999», «4. The Adriatic Sea: A Sea at Risk, A Unity of Purpose, 04-11.06.2002», «5. Baltic Sea: Heritage and Responsibility, 31.05-08.06.2003», «6. Amazon: Source of Life, 13-20.07.2006», «7. Arctic: Mirror of Life, 06-13.09.2007», «8. The Great Mississippi River: Restoring Balance, 18-24.10.2009», «9. Toward a Greener Attica: Preserving the Planet and Protecting its People, 05-08.06.2018». Βλ. J. CHRYSSAVGIS, «The Green Patriarch. Caring about this world as the next», 14-25.

προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἐστηλίτευσε τήν ἀνθρωπίνην ἀπληστίαν καί ἀνέδειξε τήν πελώριον εὐθύνην τόσον τῶν πνευματικῶν καί πολιτικῶν ἡγετῶν ὅσον καί παντός ἀνθρώπου⁶.

Ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, κατά τήν ὁποίαν τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ὑπῆρξε «πρωτεργάτης στόν χῶρο τῆς ἀνάπτυξης οἰκολογικῆς εὐαισθησίας καί εὐθύνης, σεβασμοῦ πρός τήν ἱερότητα καί τήν ὠραιότητα τῆς δημιουργίας, στήν ἐδραίωση ἑνός παγκοσμίου οἰκολογικοῦ πολιτισμοῦ»⁷ καί ὠδήγησε τούς Προκαθημένους τῶν κατά τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν κατά τήν ἐν Φαναρίῳ Σύναξιν κατά τό ἔτος 2008 εἰς τήν ἔκφρασιν τῆς ὑποστηρίξεώς των εἰς τās σχετικὰς πρωτοβουλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί εἰς «τήν εἰσαγωγήν τοῦ θέματος τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἰς τήν κατηχητικήν, κηρυγματικήν καί ἐν γένει ποιμαντικήν δρᾶσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν»⁸, ὥθησε τόν Προκαθήμενον τῆς Ὁρθοδοξίας, τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχη Βαρθολομαῖον, πρός τόν Ὅποιον λίαν εὐστόχως ἀπεδόθη παρὰ τῆς Διεθνοῦς Κοινότητος τό προσωνύμιον τοῦ «Πράσινου Πατριάρχη»⁹, κατά τήν ἐναρκτήριον ὁμιλίαν του ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Προγράμματος «Περιβάλλον, Σχολεῖο, Κοινωνία» πού διωργανώθη κατά τόν Φεβρουάριον τοῦ 2019 εἰς τούς φιλοξένους χώρους τοῦ Ζωγραφείου Λυκείου τῆς Πόλεως παρὰ τοῦ

⁶ «Μήνυμα τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρός τό ἐν Κρήτη Διορθόδοξον Συνέδριον διά τήν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος (5 Νοεμβρίου 1991)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁷ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρός τήν διαδικτυακήν ἡμερίδα “Ὁ ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Περιβαλλοντική Ἐκπαίδευση” (17 Μαρτίου 2021)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 3.

⁸ «Μήνυμα τῶν Προκαθημένων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, Ἐν Φαναρίῳ, τῇ 12ῃ Ὀκτωβρίου 2008», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, § 13δ, 7.

⁹ Βλ. σχετικῶς Π. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (Πρωτοπρεσβυτέρου), *Κεφάλαια Θεολογίας τοῦ Περιβάλλοντος*, Ἱερά Μητρόπολις Ζακύνθου (Ζάκυνθος 2006), 93-135· Μ. C. GREEN, “9. From Crisis to Kairos. The ‘Green Patriarch’ and Environmental Law”, *Legal Thought and Eastern Orthodox Christianity. The Addresses of Ecumenical Patriarch Bartholomew I*, Routledge Focus (Oxon, New York 2024), 107-117.

Γραφείου Περιβαλλοντικής Αγωγῆς τῆς Διευθύνσεως Δευτεροβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως Δυτικῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὴν ἐξῆς παραδοχὴν:

«Εἴμεθα ὑπερήφανοι, διότι ἡ Ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία θά παραμείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα ἡ πρώτη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀνέδειξε τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν διάστασιν τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος καὶ τὸ οἰκολογικὸν δυναμικὸν τῆς χριστιανικῆς πίστεως»¹⁰.

Ἡ παροῦσα εἰσήγησις ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ προφητικοῦ, ριζοσπαστικοῦ καὶ κρυσταλλίνου λόγου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ σεπτοῦ Προκαθημένου του ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος, διὰ τῆς προβολῆς τοῦ Πατριαρχικοῦ λόγου, κυρίως, εἰς ἐνδορθόδοξον ποιμαντικὸν πλαίσιον καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν σημασίαν τῆς σχολικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς παιδείας τῆς νέας γενεᾶς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διεγέρσεως καὶ καλλιιεργείας τοῦ πνεύματος τῆς συνευθύνῃς καὶ τῆς ἀλληλεγγύης δι' ἓνα βιώσιμον καὶ λειτουργικὸν πλανήτην.

Μία προκαταρκτικὴ διαπίστωσις συνίσταται εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι εἰς τὸν Πατριαρχικὸν περὶ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος λόγον ἀπουσιάζει ἡ ὁρολογία περὶ οἰκοθεολογίας. Τοῦτο προφανῶς ὀφείλεται εἰς τὴν δυτικὴν προέλευσιν τῆς λέξεως, δεδομένου ὅτι ὁ ὅρος «ecothology», κατὰ μὲν τὸν Andrew Spencer¹¹ ἀποτελεῖ μίαν μορφήν τῆς θεολογίας τῆς ἀπελευθερώσεως (liberation theology¹²), ἐνῶ κατὰ τοὺς

¹⁰ Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἐκδηλώσεων “Περιβάλλον, Σχολεῖο, Κοινωνία” (Ζωγράφειον, 22 Φεβρουαρίου 2019), *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 3.

¹¹ Βλ. Α. J. SPENCER, «Beyond Christian Environmentalism: Ecotheology as an Over-Contextualized Theology», <https://www.thegospelcoalition.org/themelios/article/beyond-christian-environmentalism/>, ἀνεκτίθη τὴν 02/07/2025.

¹² Βλ. ἐνδεικτικῶς G. GUTIÉRREZ, *A Theology of Liberation*, Orbis Books, Maryknoll (New York 1973)· TH. MEIMARIS (Tertiary Patriarchal Deacon, now Metropolitan of Seleucia), *The Holy and Great*

Daniel Brunner, Jennifer Butler και Α. J. Swoboda¹³ συνιστᾷ ἔγκυρον μορφήν τῆς δεούσης εὐαγγελικῆς συναφειακῆς θεολογικῆς παραδόσεως (contextualized theology). Εἰς τὰ Πατριαρχικά, ἀντιθέτως, κείμενα ἐπικρατεῖ ὁ ὅρος «θεολογική οἰκολογία»¹⁴ ὡς ὁ πλέον κατάλληλος διὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς συγχρόνου Ὁρθοδόξου θεολογίας¹⁵ εἰς τὴν μελέτην καὶ προβολὴν τοῦ οἰκολογικοῦ περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ κοσμολογίας¹⁶, μέ πρωτεργάτην, ὡς γνωστόν, τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περὶ τοῦ οἰκολογικοῦ ζητήματος τὸν ἀείμνηστον Μητροπολίτην Περγάμου καὶ Ἀκαδημαϊκὸν Ἰωάννην Ζηζιούλαν¹⁷.

Εἶναι σημαντικὸν νὰ διευκρινισθῇ ὅτι αἱ οἰκολογικαὶ δράσεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν χαρακτηρίζονται ἀπλῶς καὶ μόνον ἀπὸ μίαν θεωρητικὴν, κατὰ τό φαίνεσθαι, κίνησιν ἐξωστρεφοῦς δράσεως πρὸς τὰς λοιπὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας καὶ ὁμολογίας, πρὸς τὰς μονοθεϊστικὰς θρησκείας, πρὸς διεθνεῖς ὀργανισμούς ἢ καὶ πρὸς πάντα ἄνθρωπον καλῆς θελήσεως. Ἡ προβολή

Council of the Orthodox Church & the Ecumenical Movement, A. Stamoulis Publications (Thessaloniki 2013), 97-98.

¹³ D. L. BRUNNER, J. L. BUTLER, A. J. SWOBODA, *Introducing Evangelical Ecotheology: Foundations in Scripture, Theology, History and Practice* (Grand Rapids: Baker Academic, 2014).

¹⁴ Βλ. ἐνδεικτικῶς Η. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, *Θεολογική Οἰκολογία. Θεωρία καὶ πράξη*, Δέσποινα Μαυρομμάτη (Αθήνα 1994).

¹⁵ Βλ. σχετικῶς J. CHRYSSAVGIS, "A New Heaven and a New Earth: Orthodox Christian Insights from Theology, Spirituality, and the Sacraments", *Toward an Ecology of Transfiguration*, Fordham University Press (New York 2020), 152-162.

¹⁶ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκολογικῆς Ἡμερίδος μέ θέμα: "Τό ὄραμα μιᾶς οἰκολογικῆς Μητροπόλεως γιά τόν 21^ο αἰῶνα: Ἐκκλησία, Πολιτεία, Φιλοσοφία καὶ Θεολογία" (Συνεδριακόν Κέντρον Περιφερειακῆς Ἑνότητος Κιλκίς, 23 Σεπτεμβρίου 2024)», *Ὁρθοδοξία Γ'7* (Ἰούλιος-Σεπτέμβριος 2024): 118-125.

¹⁷ Βλ. Ι. Δ. ΖΗΖΙΟΥΛΑ, «Ἡ εὐχαριστιακὴ θεώρηση τοῦ κόσμου καὶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος», *Χριστιανικὸν Συμπόσιον*, τ. 1 (διευθυντῆς-ἐπιμελητῆς: Κώστας Ε. Τσιρόπουλος), Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας (Αθήνα 1967), 183-190· J. ZIZIOULAS (Metropolitan of Pergamon), "Towards an Environmental Ethic", M. ASCHERSON, A. MARSHALL (ἐπιμ.), *The Adriatic Sea, a Sea at Risk, a Unity of Purpose* (Athens 2003), 93-101.

καί ἡ καλλιέργεια οἰκολογικῆς συνειδήσεως ἀποτελεῖ διά τόν πάνσεπτον Οἰκουμενικόν Θρόνον πρωτίστως κεντρικήν ποιμαντικήν πρωτοβουλίαν, σχετιζομένην πρός τήν ἀνασυγκρότησιν καί ἀναζωογόνησιν τοῦ ἐνοριακοῦ θεσμοῦ, πού ἀποτελεῖ τό κύτταρον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, χῶρον προσωπικῆς παρουσίας καί μαρτυρίας, ἐπικοινωνίας καί συνεργασίας, λειτουργικήν καί διακονικήν κοινότητα¹⁸, καί τήν ἀνανέωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κατηχητικῆς πράξεως ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς ἀνά τήν ὑφήλιον δικαιοδοσίας του.

Χαρακτηριστικόν παράδειγμα ἀποτελεῖ τό Πατριαρχικόν Μήνυμα ἐπί τῇ ἡμέρᾳ προσευχῆς ὑπέρ τῆς προστασίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς 1^{ης} Σεπτεμβρίου 2018, διά τοῦ ὁποίου ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος ἀπηύθυνεν –ἐκ μέρους τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας– ἑκκλησίαν πρός «τάς ἀνά τήν οἰκουμένην Ἀρχιεπισκοπάς καί Μητροπόλεις αὐτῆς, τάς ἐνορίας καί τάς ἱεράς Μονάς, νά ἀναπτύξουν πρωτοβουλίας καί συντονισμένας δράσεις, προγράμματα περιβαλλοντικῆς εὐαισθητοποιήσεως, νά ὀργανώσουν συνέδρια καί ὁμιλίας, ὥστε οἱ πιστοί νά συνειδητοποιήσουν ὅτι ἡ προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἶναι πνευματική εὐθύνη ἐκάστου ἐξ ἡμῶν»¹⁹.

Ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τούτου, βεβαίως, κελεύσματος δέν ἐξηρέθη οὔτε τό Ἅγιον Ὅρος. Κατά τήν εἰσαγωγικήν ὁμιλίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου κατά τήν κήρυξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑπό τοῦ Ὄργανισμοῦ Πολιτιστικῆς Πρωτευούσης τῆς Εὐρώπης, Θεσσαλονίκη 1997, διοργανωθείσης

¹⁸ Βλ. σχετικῶς ΤΗ. ΜΕΙΜΑΡΙΣ (Patriarcato Ecumenico di Costantinopoli, now Metropolitan of Seleucia), «The Liturgical Roots of Diakonia. An Orthodox Approach», *Colloquia Mediterranea* (Rivista della Fondazione Giovanni Paolo II), 2/2 (2012), 203-112.

¹⁹ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ, «Ὁ Οἰκολογικός πολιτισμός τῆς Ὁρθοδοξίας. Πατριαρχικόν Μήνυμα ἐπί τῇ ἡμέρᾳ προσευχῆς ὑπέρ τῆς Προστασίας τοῦ Φυσικοῦ Περιβάλλοντος ἔτους 2018», *Θεολογία καί Διδαχή, Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος* (Ἀθήνα 2024), 411.

Ἡμερίδος διά τό φυσικόν περιβάλλον κατά τόν μακρινόν Σεπτέμβριον τοῦ 1997, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἐκθέσεως «Οἱ Θησαυροί τοῦ Ἁγίου Ὁρους» ἐτονίσθη δεόντως ἡ ὑποχρέωσις τῶν ἀγιορειτῶν πατέρων νά διαφυλάξουν ἀναλλοίωτον τό φυσικόν περιβάλλον τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βάσει τῆς ἀφετηριακῆς διαπιστώσεως ὅτι «τό φυσικόν περιβάλλον δέν ἀνήκει μόνον εἰς τήν παροῦσαν γενεάν, ἀλλά καί εἰς τὰς μελλούσας. Ἀλλωστε ἡ παροῦσα γενεά παρέλαβε τοῦτο ὡς σκυτάλην καί ὀφείλει νά τό παραδώσῃ εἰς τήν διάδοχον αὐτῆς, ἐάν ὄντως ἔχῃ ἐντός τῆς καρδίας αὐτῆς ἀγάπην δι' αὐτήν»²⁰.

Ἀλλά καί κατά τό Πατριαρχικόν Μήνυμα τῆς 1^{ης} Σεπτεμβρίου 2019, ὁ Πατριάρχης τοῦ Γένους, ἀναφερόμενος εἰς τήν σημασίαν τῆς κινητοποιήσεως τῆς νέας γενεᾶς, ἐπεσήμανε τήν ἰδιαίτεράν ἔμφασιν πού πρέπει νά δοθῇ ἀπό ποιμαντικῆς καί κατηχητικῆς σκοπιᾶς εἰς τήν ἐν Χριστῷ διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων, ὥστε αὕτη νά λειτουργῇ ὡς χῶρος καλλιιεργείας καί ἀναπτύξεως οἰκολογικοῦ ἥθους καί ἀλληλεγγύης, ἐνός νέου ἥθους περιβαλλοντικῆς εὐθύνης καί μιᾶς νέας ἱεραρχήσεως τῶν ἀξιῶν, καθῶς, ὡς ἐτόνισεν, «ἡ παιδική καί ἡ ἐφηβική ἡλικία ἀποτελοῦν ἰδιαίτερος ἐννοϊκᾶς περιόδους τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου δι' οἰκολογικήν καί κοινωνικήν εὐαισθητοποίησιν»²¹. Καί τοῦτο, καθῶς «οἱ νέοι καί αἱ νέαι», ὡς ἐδήλωσε διαπιστωτικῶς κατά τήν Σύναξιν τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Θρόνου (1-3 Σεπτεμβρίου 2024), ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας, «ἐπιδεικνύουν μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον ἀπό τοὺς

²⁰ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατά τήν κήρυξιν τῆς ἐνάρξεως Ἡμερίδος διά τό φυσικόν περιβάλλον (29 Σεπτεμβρίου 1997)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 3.

²¹ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ, «Βιωμένη Οἰκολογία. Πατριαρχικόν Μήνυμα ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ προσευχῆς ὑπέρ τῆς Προστασίας τοῦ Φυσικοῦ Περιβάλλοντος ἔτους 2019», *Θεολογία καί Διδαχή*, ὅ.π., 414.

ἐνήλικας διά τήν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καί διά τά κοινωνικά προβλήματα»²².

Ὁ Πατριαρχικός περί οἰκολογίας λόγος διακρίνεται διά τόν ρεαλισμόν, τήν ὀλιστικήν καί σφαιρικήν θεώρησιν καί τήν ἀφυπνιστικήν του δυναμικήν, ὡς καί διά τήν κατάθεσιν συγκεκριμένων καί ἀπτῶν προτάσεων πρός ὑπέρβασιν τῶν διαπιστουμένων κοινωνικοοικονομικῶν ἀγκυλώσεων. Πρόκειται διά λόγον ἀναφερόμενον εἰς θέματα περιβαλλοντικῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀειφορίας καί βιωσίμου ἀναπτύξεως καί εἰς τήν ἀξίαν τοῦ οἰκολογικοῦ προσανατολισμοῦ διά τόν σύγχρονον ἄνθρωπον, καί μάλιστα εἰς τήν ἐποχήν μας, εἰς τήν ὁποίαν «ἐκτυλίσσεται ἓνας “τρίτος παγκόσμιος πόλεμος” ἐνάντια στή φύσιν»²³, χωρίς νά παραγνωρίζωνται οἱ κίνδυνοι πού ἀναφύονται εἰς τήν ψηφιακήν ἐποχήν λόγω τῆς ὑποβαθμίσεως τῆς ζωντανῆς προσωπικῆς ἐπικοινωνίας, τῆς σχέσεως καί τῆς κοινωνίας τῶν προσώπων.

Διά τῆς προβολῆς τῶν οἰκοφιλικῶν ἀξιῶν τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως ὡς κεντρικῶν συστατικῶν τῆς Ὁρθοδόξου ταυτότητος, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος, περί τοῦ Ὁποίου ὁ πρῶην Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Canterbury καί διαπρεπῆς Ἀκαδημαϊκός Rowan Williams ἀναφέρει ὅτι:

«ὅσο κανένας ἄλλος θρησκευτικός ἡγέτης, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης πέτυχε νά ἀποδείξει τήν πνευματική διάσταση τοῦ περιβαλλοντικοῦ ζητήματος. Ἡ

²² «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατά τήν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκολογικῆς Ἡμερίδος μέ θέμα: “Τό ὄραμα μιᾶς οἰκολογικῆς Μητροπόλεως γιά τόν 21^ο αἰῶνα: Ἐκκλησία, Πολιτεία, Φιλοσοφία καί Θεολογία”», ὁ.π., 121.

²³ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στήν Ἡμερίδα “Περιβαλλοντική Ἠθική καί Κρίση” (17 Νοεμβρίου 2023)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 3.

προστασία καί ἡ διάσωση τοῦ πλανήτη ἀποτελοῦν τούς κύριους ἄξονες τοῦ πνευματικοῦ του δράματος»²⁴,

ἀναδεικνύει τόσον τάς πνευματικάς, θρησκευτικάς καί ἠθικάς διαστάσεις τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος²⁵, δεδομένου ὅτι «τό πρόβλημα τῆς καταστροφῆς τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος δέν εἶναι μόνον ἐπιστημονικόν ἢ κοινωνικόν ἀλλά πρό πάντων ἠθικόν καί πνευματικόν»²⁶, ὅσον καί τό οἰκολογικόν δυναμικόν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐνῶ ὑπογραμμίζει μετ' ἐμφάσεως τήν συνάφειαν τῶν περιβαλλοντικῶν καί τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων καί τάς κοινωνικάς διαστάσεις καί ἐπιπτώσεις τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως, τῆς μεγαλυτέρας ἴσως κρίσεως εἰς τήν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος²⁷, ὡς ἐπιτυχῶς λέγεται εἰς τόν Πατριαρχικόν χαιρετισμόν πρὸς τήν διαδικτυακὴν παρά τῆς Διευθύνσεως Δευτεροβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως Δυτικῆς Θεσσαλονίκης διοργανωθείσαν ἡμερίδα μέ τίτλον «Ὁ ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Περιβαλλοντικὴ Ἐκπαίδευση» (17 Μαρτίου 2021).

Ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας, πεπεισμένος, μάλιστα, διὰ τήν ἀνεπάρκειαν τῆς κοινωνικῆς ἠθικῆς²⁸, καθὼς αὕτη «ἔχει ἀφετηρίαν τήν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου καί ἀποκτᾷ ἀξίαν μόνον ὅταν ἔχη ἀποτελεσματικότητα, ὅταν δηλαδή

²⁴ Μ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΟΥ, «Βαρθολομαῖος καί “Χρόνος”: Τά πράσινα μονοπάτια τοῦ Οἰκουμενισμοῦ», *Απογευματινὴ Κωνσταντινουπόλεως* (1 Ιουλίου 2008).

²⁵ “Message by His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew To the United Nations Conference of the Parties (COP 24), (Poland, December 3-14, 2018)”, *Ἀρχεῖον Ἀγγλικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1.

²⁶ «Πατριαρχικόν Γράμμα, ἀπὸ 24^{ης} Μαΐου 2008, τῷ Κισάμου καί Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίῳ ἐπὶ τῇ συγκλήσει τοῦ Α΄ Διεθνoῦς Οἰκολογικοῦ Συνεδρίου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀκαδημίᾳ Κρήτης ἐπὶ τοῦ θέματος: “Οἰκολογικὴ Θεολογία καί Περιβαλλοντικὴ Ἠθικὴ” (2-6 Ιουνίου 2008)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Τεράς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

²⁷ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τήν διαδικτυακὴν ἡμερίδα: “Ὁ ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Περιβαλλοντικὴ Ἐκπαίδευση” (17 Μαρτίου 2021)», *ὁ.π.*, 2.

²⁸ Βλ. σχετικῶς D. B. HART, J. CHRYSSAVGIS (eds.), *For the Life of the World: Toward a Social Ethos of the Orthodox Church*, Holy Cross Orthodox Press (Brookline, MA 2020).

συμβάλλη εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἢ στόχου, θεμιτοῦ ἢ μή»²⁹, ἀντιπροτείνει ὡς τρόπον ὑπερβάσεως τῆς κρίσεως τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν (τό εὐχαριστιακόν, δηλαδή, καὶ ἀσκητικόν ἦθος, τὴν ὀλιγάρκειαν καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ βίου, τὸν πολιτισμὸν τοῦ προσώπου καὶ τῆς ὑπευθύνου ἀγάπης καὶ πρὸς τὸ περιβάλλον καὶ ὀλάκερον τὴν κτίσιν). Τὴν δὲ ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν χαρακτηρίζει ὡς ἐφηρμοσμένην οἰκολογίαν, ἐκκινῶν ἐκ τῆς διαπιστωτικῆς του κρίσεως περὶ τῆς ἀσυμβατότητος πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως τῆς μετατροπῆς τοῦ συνανθρώπου εἰς ἀντικείμενον καὶ τῆς κτίσεως εἰς χρήσιμον ὑλικόν καὶ χρηστικόν μέγεθος. Καὶ τοῦτο, καθὼς, κατὰ τὸν Πατριαρχικὸν λόγον:

«ἡ ποιότης μιᾶς κοινωνίας δέν κρίνεται πρωτίστως ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον οἰκονομικῆς καὶ τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἐάν σέβεται τὴν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας καὶ ἀπὸ τὸν πνευματικὸν προσανατολισμὸν της»³⁰.

Ὁ κρυστάλλινος Πατριαρχικὸς λόγος ἀποτυπῶνται ἐναργῶς εἰς τὸ κάτωθι ἀπόσπασμα διὰ τοῦ ὁποίου ἀνατέμνεται ἐπακριβῶς καὶ ἄνευ ὑπεκφυγῶν τὸ σημερινόν οἰκονομικὸν πρότυπον:

«Τὸ κυρίαρχον πρότυπον οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὸ ὁποῖον ὑπηρετεῖ τὸ κέρδος καὶ τὸ βραχυπρόθεσμον ὄφελος, ὁξύνει σήμερον τὰ περιβαλλοντικά προβλήματα, καὶ λειτουργεῖ κατὰ τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς καὶ τοῦ ἀληθινοῦ

²⁹ «Πατριαρχικὸν Γράμμα, ἀπὸ 13^{ης} Σεπτεμβρίου 2013, τῷ Κισάμου καὶ Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίῳ ἐπὶ τῇ συγκλήσει τοῦ Γ' Διεθνοῦς Οἰκολογικοῦ Συνεδρίου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀκαδημίᾳ Κρήτης ἐπὶ τοῦ θέματος: “Οἰκολογικὴ Θεολογία καὶ Περιβαλλοντικὴ Ἠθικὴ” (17-20 Σεπτεμβρίου 2013)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1-2.

³⁰ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκολογικῆς Ἡμερίδος μέ θέμα: “Τὸ ὄραμα μιᾶς οἰκολογικῆς Μητροπόλεως γιὰ τὸν 21^ο αἰῶνα: Ἐκκλησία, Πολιτεία, Φιλοσοφία καὶ Θεολογία”», ὁ.π., 124.

συμφέροντος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ δέ ἀλματώδης πρόοδος τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας συμπορεύεται μέ τιτανισμόν καί ἔπαρσιν ἔναντι τῆς φύσεως, καί μέ τήν πίστιν εἰς τήν παντοδυναμίαν τῆς ἐπιστήμης. Τό μῖγμα οἰκονομισμού καί ἐπιστημονισμού καθίσταται ἐκρηκτικώτερον, ἐπειδή συνδέεται καί μέ τόν διάχυτον ἀτομικόν καί κοινωνικόν εὐδαιμονισμόν καί τάς ἀκορέστους ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου - καταναλωτοῦ»³¹.

Εἰς τά Πατριαρχικά κείμενα ἐπισημαίνεται κατ' ἐπανάληψιν ὡς κοινή ρίζα τῶν προβλημάτων, περιβαλλοντικῶν τε καί κοινωνικῶν, ἡ ἀλλοτρίωσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ἡ τάσις αὐτοαποθεώσεως, ὁ ἐγωκεντρισμός, ἡ πλεονεξία, ὁ καταναλωτισμός καί ἡ κτητική νοοτροπία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ὡς ἐπισημαίνεται χαρακτηριστικῶς:

«τά σύγχρονα οἰκολογικά προβλήματα εἶναι διάστασις τῆς κρίσεως ἑνός πολιτισμοῦ οἰκονομοκεντρικοῦ, τεχνοκρατικοῦ, ἀτομικιστικοῦ, ἀλαζονικοῦ, ἑνός πολιτισμοῦ τῶν ποσοτικῶν κριτηρίων καί τῶν ἀριθμῶν, τοῦ κέρδους καί τῆς καταναλώσεως, τοῦ εὐδαιμονισμοῦ καί τῆς ἀδεσμεύτου ἐλευθερίας. Ἡ καταστροφή τοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς συγκεκριμένης ἐπιλογῆς τοῦ τρόπου οἰκονομικῆς, τεχνολογικῆς καί κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, ἡ ὁποία περιφρονεῖ τόσον τό ἀνθρώπινον πρόσωπον ὅσον καί τήν φύσιν»³².

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ Πατριαρχική ὁμιλία κατά τήν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν τῷ Συνεδριακῷ Κέντρῳ τῆς Περιφερειακῆς Ἑνότητος Κιλκίς³³

³¹ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἐκδηλώσεων “Περιβάλλον, Σχολεῖο, Κοινωνία” (Ζωγράφειον, 22 Φεβρουαρίου 2019), ὁ.π., 4-5.

³² Ὁ.π., 7-8.

³³ Βλ. σχετικῶς Θ. ΜΕΪΜΑΡΗ (Μητροπολίτου Σελευκείας), «Ἡ διαρρῦθμισις τῶν ὁρίων τῶν ἐν ταῖς Νέαις Χώραις Ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καί ἡ ἀνύψωσις τῆς Ἐπισκοπῆς Πολυανῆς εἰς Μητρόπολιν διά τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἀρχείου», *Φιλόθεος Πορεία. Ἱστορία καί μαρτυρία*

πραγματοποιηθείσης Οικολογικής Ημερίδος με θέμα: «Τό όραμα μιᾶς οικολογικής Μητροπόλεως κατά τόν 21^ο αἰῶνα» διά τό γεγονός ὅτι ὁ Πατριαρχικός λόγος ἀσκεῖ ἐπικοδομητικήν κριτικήν διά τό οικολογικόν πρόβλημα πρός πᾶσαν κατεύθυνσιν, τῆς θρησκείας μή ἐξαιρουμένης ἐκ τοῦ σχετικοῦ αὐτοκριτικοῦ στοχασμοῦ:

«Τό πολυδιάστατον οικολογικόν πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι γέννημα τῆς κρίσεως τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ του, τῆς πολιτικῆς, τῆς οἰκονομίας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἠθικῆς καί τῆς θρησκείας του. Πάντες εἰς πολλά πταίμεν»³⁴.

Ἡ Πατριαρχική κριτική ἔναντι τῆς ἀλματώδους καί ἀσυμμέτρου ἀναπτύξεως τῆς ἐπιστήμης καί τῆς τεχνολογίας βασίζεται εἰς τήν διαπίστωσιν τῆς ἐξ αὐτῆς τροφοδοτήσεως τῆς ἐπάρσεως τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῆς φύσεως, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἀντικειμενοποίησιν καί τήν χειραγώγησίν της, χωρίς, ὡστόσο, νά κατακεραυνώνει τήν τεχνολογικήν ἐξέλιξιν ἐν γένει, καθώς

«διά τήν ἐπαπειλουμένην οικολογικήν καταστροφήν δέν εὐθύνεται ἀσφαλῶς ἡ τεχνολογική πρόοδος, ἀλλά ὁ ἡλλοτριωμένος καί ξένος τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ὁ ἀπολέσας τόν προσανατολισμόν αὐτοῦ καί ἀναζητῶν τήν ὀλοκλήρωσιν εἰς τό «ἔχειν» καί ὄχι εἰς τό «εἶναι»³⁵,

ἐνῶ ἡ φιλοσοφία ἐγκαλεῖται διά τήν ἰδικήν της ιδεολογικήν συμμετοχήν εἰς τήν μετατροπήν τοῦ ἀνθρώπου εἰς «*maître et possesseur de la nature*», εἰς κύριον καί

τῆς *Τεράς Μητροπόλεως Πολυανῆς καί Κιλκισίου (1924-2024)*, *Τερά Μητρόπολις Πολυανῆς καί Κιλκισίου (Κιλκίς 2025)*, 199-224.

³⁴ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατά τήν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκολογικῆς Ημερίδος με θέμα: “Τό όραμα μιᾶς οικολογικῆς Μητροπόλεως γιά τόν 21^ο αἰῶνα: Ἐκκλησία, Πολιτεία, Φιλοσοφία καί Θεολογία”», ὁ.π., 122.

³⁵ «Πατριαρχικόν Γράμμα, ἀπό 20^{ης} Μαΐου 2015, τῷ Κισάμου καί Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίῳ ἐπί τῇ συγκλήσει τοῦ Δ΄ Διεθνoῦς Οἰκολογικοῦ Συνεδρίου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀκαδημίᾳ Κρήτης ἐπί τοῦ θέματος: “Οἰκολογική Θεολογία καί Περιβαλλοντική Ἠθική” (2-5 Ἰουνίου 2015)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Τεράς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1.

κάτοχον τῆς φύσεως. Ὁ δὲ Χριστιανισμὸς στηλιτεύεται, διότι ἠνύνησεν, εἰς τὴν δυτικὴν θεολογικὴν παράδοσιν, τὴν μετατροπὴν τοῦ «ὑγιоῦς ἀνθρωποκεντρισμοῦ», τοῦ τεθεμελιωμένου εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν Αὐτῷ, εἰς ἀνθρωπομονισμόν καὶ ἀτομοκεντρισμόν³⁶, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἀναφέρει ὁ Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, εὐρίσκεται «στὴ ρίζα τῆς οἰκολογικῆς κρίσης»³⁷.

Κρίσιμος δὲ παράμετρος διὰ τὴν ἀντιστροφὴν τοῦ κλίματος θεωρεῖται ὁ ρόλος τῆς παιδείας καὶ ἡ κατεύθυνσίς της πρὸς ἓνα οἰκοφιλικόν προσανατολισμόν πού θά προάγῃ καὶ θά καλλιεργῇ τὴν οἰκολογικὴν εὐαισθησίαν, τὴν εὐθύνην καὶ τὴν μέριμναν διὰ τὸ φυσικὸν περιβάλλον,

«τό ὁποῖον ἀντιμετωπίζεται ὡς πηγὴ ἀνεξελέγκτου πλουτισμοῦ καὶ ἀχαλιναγωγῆτου ἱκανοποιήσεως τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅχι ὡς θεόσδοτον δῶρον πρὸς αὐτόν, τό ὁποῖον ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ φυλάττῃ, νὰ σέβεται καὶ νὰ ἀντιπροσφέρῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν Δημιουργόν, ὡς ἱερεὺς τῆς δημιουργίας»³⁸.

Ὡς ἀξονικῆς, μάλιστα, σημασίας καταγράφεται καὶ ἐπισημαίνεται ὁ ρόλος τῆς περιβαλλοντικῆς ἀγωγῆς ὡς σημαντικῆς διαστάσεως τῆς ἐκπαιδευτικῆς διαδικασίας, καθὼς ἡ ἐκπαίδευσις, κατὰ τὴν Πατριαρχικὴν ὁμιλίαν τῆς 17^{ης} Νοεμβρίου 2023, κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς ὑπὸ τῆς Διευθύνσεως

³⁶ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκολογικῆς Ἡμερίδος μέ θέμα: “Τό ὄραμα μιᾶς οἰκολογικῆς Μητροπόλεως γιὰ τὸν 21^ο αἰῶνα: Ἐκκλησία, Πολιτεία, Φιλοσοφία καὶ Θεολογία”», ὁ.π., 122.

³⁷ Ι. ΖΗΖΙΟΥΛΑ (Μητροπολίτου Περγάμου), «Τό Δίκαιον τοῦ Προσώπου», *Πρακτικά τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν* 72, τεύχος Β' (1997), 598.

³⁸ «Πατριαρχικόν Γράμμα, ἀπό 20^{ης} Αὐγούστου 2016, τῇ Ὁσιωτάτῃ Μοναχῇ Ὑπατίᾳ, Καθηγουμένῃ τῆς ἐν Σολάν Γαλλίας Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἀγίας Σκέπης», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1.

Δευτεροβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως Δυτικῆς Θεσσαλονίκης διοργανωθείσης ἐν τῇ Πόλει Ἡμερίδος μέ θέμα: «Περιβαλλοντική Ἠθική καί Κρίση»: «ὀφείλει νά συμβάλλῃ στήν ὑπέρβαση τῆς νοοτροπίας τοῦ «ἔχειν», ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι κυριαρχεῖ στή σχέση μας τόσο μέ τή φύση ὅσο καί μέ τόν συνάνθρωπο»³⁹.

Δέν εἶναι ἄνευ σημασίας ἡ Πατριαρχική ἐπισήμανσις πού διετυπώθη κατά τήν 15^{ην} Σεπτεμβρίου 2023 εἰς ἐκδήλωσιν περὶ οἰκολογικῆς παιδείας, ἐν τῷ πλαisiῷ τῆς τότε Πατριαρχικῆς ἱεραποδημίας εἰς Ἑσθονίαν, ὅτε καί ἐλέχθη ὅτι: «ἡ ἐκπαίδευση καλεῖται σήμερα, καί θά κληθῇ μελλοντικά μέ μεγαλύτερη ἔμφαση, νά παίξῃ καθοριστικό ρόλο στό θέμα τῆς “διπλῆς ἀλληλεγγύης” μέ τήν κτίση καί τόν συνάνθρωπο»⁴⁰, καθῶς, ὡς ὀρθῶς ὑπεστηρίχθη: «μία παιδεία χωρίς οἰκολογικό προσανατολισμό εἶναι παρωδία παιδείας»⁴¹.

Ἡ διαπίστωσις αὕτη καθιστᾷ πλέον ἀναγκαίαν ἀπό ποτέ τήν ἐπικαιρότητα τῶν οἰκουμενικῶν ἀξιῶν τῆς Ὁρθοδοξίας, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τήν πρόοδον μέ τήν προστασίαν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί τήν ἀκεραιότητα τῆς δημιουργίας, δεδομένου ὅτι, κατά τόν Πατριαρχικόν λόγον, ἡ οἰκοκαταστροφική τάσις ἔχει πνευματικά ἀνθρωπογενῆ αἷτια καί ἡ προσπάθεια ἀντιμετωπίσεώς της πρέπει νά ἐκκινήσῃ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου, καθῶς ἀπαιτεῖται «μία “κοπερνίκεια στροφή” στήν ἀξιολογία μας»⁴², μία ριζική ἀλλαγὴ τῆς νοοτροπίας καί τοῦ ἀξιακοῦ προσανατολισμοῦ ὡς πρὸς τήν σχέσιν μας μέ τόν κόσμον καί τήν νοηματοδότησιν τῆς ζωῆς μας. Εἰς αὐτό ἀκριβῶς τό σημεῖον ἐντοπίζεται καί συμπυκνοῦται ἡ

³⁹ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στήν Ἡμερίδα “Περιβαλλοντική Ἠθική καί Κρίση” (17 Νοεμβρίου 2023)», ὁ.π., 5.

⁴⁰ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου περὶ οἰκολογικῆς παιδείας εἰς ἐκδήλωσιν παρουσίᾳ τοῦ Δημάρχου Tartu (Ἑσθονία, 15 Σεπτεμβρίου 2023)», Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 4-5.

⁴¹ Ὁ.π., 5.

⁴² «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στήν Ἡμερίδα “Περιβαλλοντική Ἠθική καί Κρίση” (17 Νοεμβρίου 2023)», ὁ.π., 4.

ριζοσπαστική συνεισφορά και τό ανατρεπτικόν χρέος τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς ὑπαρξιακόν καί ὄντολογικόν, πρωτίστως, ἐπίπεδον, δεδομένου ὅτι:

«ἡ γνήσια πίστις στόν Θεό καταλύει τήν ἀλαζονεία καί τόν τιτανισμό τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἀντικειμενοποιεῖ καί ἐργαλειοποιεῖ τήν κτίσις γιά τήν ἱκανοποίηση τῶν ἄμετρων ἐπιδιώξεων καί ἀναγκῶν του»⁴³.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς παιδευτικῆς διαδικασίας, ὁ Πατριαρχικός λόγος –διά τῆς ζωντάνιας καί τῆς δυναμικῆς πού τόν διακρίνουν– δίδει ἰδιαίτεραν βαρύτητα καί σημασίαν εἰς τήν σχολικήν θρησκευτικήν ἀγωγήν μέ ἔμφασιν εἰς τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, λογιζομένου δέ αὐτοῦ ὡς χώρου καλλιέργειας οἰκολογικῆς ὑπευθυνότητος καί περιβαλλοντικοῦ ἥθους, ὡς καί σεβασμοῦ πρὸς τήν δημιουργίαν καί τήν ἱερότητα τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου, καθώς:

«ἡ διδασκαλία τοῦ οἰκοφιλικοῦ καί προσωποκεντρικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τό πλαίσιον τῆς σχολικῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς δύναται νά λειτουργήσῃ ὡς εὐκαιρία καί χῶρος παιδείας δεσμευμένης ἐλευθερίας καί οἰκοφιλικῆς συμπεριφορᾶς»⁴⁴.

Καί τοῦτο καθώς, κατά τόν Προκαθήμενον τῆς Ὁρθοδοξίας:

«στό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, τό οἰκολογικό ἥθος συνδέεται μέ τό θεολογικό του ὑπόβαθρο, ἡ οἰκολογική κρίσις ἐρμηνεύεται ὡς ἀποτέλεσμα μιᾶς βαθειᾶς ἀνθρωπολογικῆς καί πνευματικῆς κρίσεως, ὡς κοσμολογική καί

⁴³ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου περί οἰκολογικῆς παιδείας εἰς ἐκδήλωσιν παρουσίας τοῦ Δημάρχου Tartu (Ἑσθονία, 15 Σεπτεμβρίου 2023)», ὅ.π., 3.

⁴⁴ «Πατριαρχικόν Γράμμα, ἀπό 20^{ης} Ὀκτωβρίου 2022, πρὸς Κισάμου καί Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίῳ ἐπὶ τῇ συγκλήσει τοῦ Ζ' Διεθνoῦς Οἰκολογικοῦ Συνεδρίου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀκαδημίᾳ Κρήτης ἐπὶ τοῦ θέματος: "Οἰκολογική Θεολογία καί Περιβαλλοντική Ἠθική" (27-29 Ὀκτωβρίου 2022)», Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 2.

κοινωνική προέκταση τῆς ἀλλοτριώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Θεό. Ἐπίσης, τονίζεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι κύριος καί ἐξουσιαστής, ἀλλά “φύλαξ” καί “ἱερεύς” τῆς δημιουργίας, καθώς καί ἡ σημασία τῆς εὐχαριστιακῆς χρήσης τοῦ κόσμου καί τοῦ Ὁρθοδόξου ἀσκητικοῦ ἥθους»⁴⁵.

Ἡ ἔμφασις, μάλιστα, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰς τό ζήτημα τῆς θρησκευτικῆς ἐκπαιδεύσεως δέν τυγχάνει νεοφανῆς τις διάστασις περὶ τοῦ ρόλου τῆς παιδείας εἰς τήν ἀντιμετώπισιν τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος. Ἦδη, ἐκ τοῦ ἔτους 1994, ἡ ἐν Φαναρίῳ Διοικοῦσα Ἐκκλησία, κατὰ τήν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Α΄ ἐν Χάλκῃ Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου μέ θέμα: «Θρησκευτική Ἐκπαίδευσις καί Περιβάλλον», διεπίστωσεν ὅτι τό οἰκολογικόν πρόβλημα σχετίζεται «πρός τήν ἠθικὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ κρίσιν καί ὅτι ἡ τοιαύτη ἢ τοιαύτη τῆς φύσεως μεταχειρίσις ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς καθ’ ὅλου τοῦ ἀνθρώπου κοσμοθεωριακῆς τοποθετήσεως καί ἀγωγῆς»⁴⁶, καθώς, ὡς ἐλέχθη κατὰ τό Πατριαρχικόν Μήνυμα ἐξαγγελίας τῆς διοργανώσεως τοῦ Θ΄ Διεθνoῦς, Διεπιστημονικοῦ καί Διαθρησκευτικοῦ Οἰκολογικοῦ Συμποσίου εἰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου (5-8 Ἰουνίου 2018),

«τό πῶς βλέπομεν τήν κτίσιν, καθορίζει τόν τρόπον μέ τόν ὁποῖον συμπεριφερόμεθα πρὸς αὐτήν, τό ἐάν θά τήν σεβασθῶμεν ἢ θά τήν ἐκμεταλλευθῶμεν (...) πρόκειται περὶ μιᾶς πολὺ ἀπλῆς μαθηματικῆς

⁴⁵ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου πρὸς τήν διαδικτυακὴν ἡμερίδα: “Ο ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Περιβαλλοντική Ἐκπαίδευση” (17 Μαρτίου 2021)», ὁ.π., 6.

⁴⁶ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τήν ἑναρξιν τοῦ Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου Χάλκης ἐπὶ τοῦ θέματος: “Θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις καί Περιβάλλον” (20 Ἰουνίου 1994)», Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, 2.

ἐξισώσεως καί ταυτοχρόνως περί μιᾶς θεμελιώδους ἱεραρχήσεως τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν»⁴⁷.

Διό καί ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας κατέθεσε σειράν πρακτικῶν προτάσεων πρὸς ἀλλαγὴν τῆς καθημερινότητος καί καθιέρωσιν μιᾶς φιλοκαλικῆς στάσεως, διὰ τῆς ὁποίας ἡ πρωτοβουλία τῶν κινήσεων δίδεται εἰς τὴν μαθητιῶσα νεολαίαν πρὸς εὐαίσθητοποίησιν τῶν γονέων καί τῶν μεγαλυτέρων, δι' ἐθελοντικῶν πρωτοβουλιῶν δενδροφυτεύσεων καί ἐπιμελείας δενδροφυτευμένων περιοχῶν, συστάσεως ἐκπαιδευτικῶν σεμιναρίων καί υἱοθετήσεως τόπων καί ἀγροτεμαχίων κοινῆς ὠφελείας.

Ἡ προοπτικὴ ὑπερβάσεως τῶν οἰκολογικῶν προβλημάτων φέρει ἔκδηλον κατὰ τὸν Πατριαρχικὸν λόγον τὴν σφραγίδα τῆς συνευθύνης, τόσον ἐν τῷ πλαίσιῳ τῆς κινητοποιήσεως καί συμπράξεως φορέων, θεσμῶν καί ὀργανισμῶν ὅσον – πρωταρχικῶς– ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ ὑπαρξιακοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ ἀξιακοῦ κώδικος, τοῦ ἀξιολογικοῦ προσανατολισμοῦ καί τῆς ἀνθρωπίνης νοοτροπίας καί συμπεριφορᾶς, καθὼς, ὡς ἐπεσήμανεν εὐστόχως ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας:

«ἡ ἀντιμετώπισις τῶν πολυπλόκων καί πολυδιαστάτων συγχρόνων προβλημάτων ἀπαιτεῖ πολὺπλευρον δραστηριοποίησιν, πολιτικάς ἀποφάσεις καί διοικητικά μέτρα, κινητοποιήσιν τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν καί, κυρίως, ριζικὴν ἀλλαγὴν νοοτροπίας, ἀνάπτυξιν ἑνὸς νέου ἥθους εὐθύνης»⁴⁸.

⁴⁷ «Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος στὴν “Κ”: Μέρимνα διὰ τὴν Δημιουργίαν τοῦ Θεοῦ», ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, <https://www.kathimerini.gr/life/environment/965161/oikoumenikos-patriarchis-vartholomaios-stin-k-merimna-dia-tin-dimioyrgian-toy-theoy/> (ἀνεκτῆθη 21/05/2018).

⁴⁸ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου ἐν τῷ πλαίσιῳ τῶν ἐκδηλώσεων “Περιβάλλον, Σχολεῖο, Κοινωνία” (Ζωγράφειον, 22 Φεβρουαρίου 2019)», ὁ.π., 8.

Πρός υπέρβασιν, μάλιστα, τῆς πολυπτύχου καί πολυδιαστάτου κρίσεως πού ἐδημιουργήθη ὑπό τοῦ συγχρόνου αὐτοχειροτονήτου «ἀνθρωποθεοῦ» –ή ὁποία ἀντικατοπτρίζει τήν ἀμφισημίαν τῆς ἐλευθερίας του καί τάς ἀντιφάσεις τοῦ πολιτισμοῦ του, ἐξ αἰτίας τῆς ἀλογίστου χρήσεως τῆς δημιουργίας καί «τῆς ἐμμονῆς εἰς πᾶν ὅτι ἐμπίπτει εἰς τήν ἄμεσον καί ψηλαφητήν ἀντίληψιν τῶν φυσικῶν αἰσθήσεων»⁴⁹, καί ἀπειλεῖ σήμερον τήν ἰδίαν τήν ἐπιβίωσίν του, ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας, πέραν τοῦ ἀπαραιτήτου –μάλιστα δέ κατά προτεραιότητα κειμένου– ὄντολογικοῦ ἀναβαπτισμοῦ καί ὑπαρξιακοῦ ἀνατροφοδοτικοῦ ἀναστοχασμοῦ, προτείνει εἰς κοινωνικόν ἐπίπεδον τήν σύμπλευσιν ἀπάντων τῶν ἐμπλεκομένων θεσμῶν, ομάδων, φορέων, ὁργανισμῶν καί κοινωνιῶν πρὸς μίαν πορείαν δι’ ἓν βιώσιμον μέλλον ἀειφορίας καί οἰκολογικῆς ἰσορροπίας μέ δύο ἀπαραιτήτους –μεταξύ ἄλλων (π.χ. κοινωνική δικαιοσύνη, ἀλληλεγγύη⁵⁰)– ὅρους:

- τήν «οἰκολογικήν οἰκονομίαν»⁵¹, τήν ἀλλαγὴν, δηλαδή, τοῦ σήμερον κυριάρχου προτύπου οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως πού ἀγνοεῖ τὰ ἀνθρώπινα ὄντα καί τάς ἀνάγκας των καί ὁδηγεῖ ἀναποφεύκτως εἰς τήν καταστροφὴν τοῦ πλανήτου⁵², οὕτως ὥστε ἰσότιμον κριτήριον νά καθίστανται –πλὴν τῶν οἰκονομικῶν δεικτῶν– καί τὰ περιβαλλοντικά δεδομένα, καθὼς: «δέν νοεῖται ἀνάπτυξις εἰς βάρος τοῦ

⁴⁹ «Πατριαρχικόν Γράμμα, ἀπό 25^{ης} Μαΐου 2011, τῷ Κισάμου καί Σελίνου κ. Ἀμφιλοχίῳ ἐπὶ τῇ συγκλήσει τοῦ Β΄ Διεθνoῦς Οἰκολογικοῦ Συνεδρίου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀκαδημίᾳ Κρήτης ἐπὶ τοῦ θέματος: “Οἰκολογική Θεολογία καί Περιβαλλοντική Ἠθική” (2-6 Ἰουνίου 2011)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁵⁰ «Πατριαρχικόν Γράμμα, ἀπό 5^{ης} Αὐγούστου 2024, τῷ Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου κ. Προδρόμῳ ἐπὶ τῇ συγκλήσει Οἰκολογικοῦ Συμποσίου ἐν Ρεθύμνῳ ἐπὶ τοῦ θέματος: “Γῆ: ἕνας βιώσιμος πλανήτης γιά ὅλους” (12 Σεπτεμβρίου 2024)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁵¹ Βλ. ἐνδεικτικῶς Γ. Χ. ΚΩΤΤΗ, *Οἰκολογία καί Οἰκονομία*, Παπαζήσης (Ἀθήνα 1994).

⁵² “Message by His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew To the Global Climate Action Summit (San Francisco, September 12, 2018)”, *Ἀρχεῖον Ἀγγλικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1.

φυσικοῦ περιβάλλοντος»⁵³. Πρὸς τοῦτο, συνηγορεῖ καί ἡ σχετική διαπίστωσις τῆς ἐν Κολυμβαρίῳ συνελθούσης Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὸ 2016⁵⁴, ἡ ὁποία εἰς τὴν σχετικὴν Ἐγκύκλιον σοφῶς κατωνόμασε τοὺς κινδύνους τῆς «ἰδιονομίας τῆς οἰκονομίας», τῆς αὐτονομήσεως αὐτῆς ἀπὸ τὰς ζωτικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ὁποῖαι ὑπηρετοῦνται μόνον ἐντὸς βιωσίμου φυσικοῦ περιβάλλοντος, καὶ προέτεινε μίαν οἰκονομίαν «τεθεμελιωμένην εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου»⁵⁵.

Ἄλλως τε ὁ Πατριαρχικὸς λόγος, ὁ ὁποῖος «δέν εἶναι μονάχα καταγγελτικός ἢ παιδαγωγικὰ αὐστηρὸς (ὡς ἄλλωστε καὶ χρειάζεται νὰ εἶναι), ἀλλὰ συγχρόνως

⁵³ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκολογικῆς Ἡμερίδος μέ θέμα: “Τὸ ὄραμα μιᾶς οἰκολογικῆς Μητροπόλεως γιὰ τὸν 21^ο αἰῶνα: Ἐκκλησία, Πολιτεία, Φιλοσοφία καὶ Θεολογία”», ὁ.π., 123.

⁵⁴ Περί τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κολυμβάρι, 2016), ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὴν κατάληξιν τῶν προσπαθειῶν πού ἤρχισαν ἐπὶ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου καὶ ἐτελεσφόρησαν ἐπὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου ἐνδεικτικῶς βλ. ΧΡ. ΣΑΒΒΑΤΟΥ (Μητροπολίτου Μεσσηνίας), *Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* ἐκφρασις τῆς συνοδικῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Ἀθήνα 2017)· ΧΡ. ΣΑΒΒΑΤΟΥ (Μητροπολίτου Μεσσηνίας), «Σημαινόμενα» γιὰ τὴν Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὰ «ὑπέρ» καὶ τὰ «κατὰ» στό πρὶν καὶ στό μετὰ τῆς Συνόδου (Ἀθήνα 2017)· Κ. ΚΑΤΕΡΕΛΟΥ (Επισκόπου Ἀβύδου, νῦν Μητροπολίτου Κρήνης), *Ἡ Ἀγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Κρήτης. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ οἱ ἑτερόδοξοι*, Ἐλίκρανον (Ἀθήνα 2017)· ΕΥ. ΥΦΑΝΤΙΔΗ (Ἀρχιμανδρίτου), *Λόγος Συνόδου. Τὰ κείμενα τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Κρήτη 2016*, Ἐπτάλοφος Α.Β.Ε.Ε. (Ἀθήνα 2017)· Θ. ΜΕΪΜΑΡΗ (Δευτερεύοντος τῶν Πατριαρχικῶν Διακόνων, νῦν Μητροπολίτου Σελευκείας), Κ. ΔΕΛΗΚΩΣΤΑΝΤΗ (ἐπιμ.), *Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, Πατριαρχικὸς Λόγος περὶ τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Σύνοδον - Ecumenical Patriarch Bartholomew, Patriarchal Word on the Holy and Great Council*, Ἀδελφότης Ὁφικιαλίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου «Παναγία ἡ Παμμακάριστος» (Ἀθήνα 2017)· ΤΗ. ΜΕΙΜΑΡΙΣ, *The Holy and Great Council of the Orthodox Church & the Ecumenical Movement*, ὁ.π.· Μ. ΜΠΕΛΛΟΥ (Ἀρχιμανδρίτου), *Συνοδικότητα καὶ Οἰκουμένη. Ἡ Προσυνοδική καὶ Οἰκουμενική Πορεία τῆς Ὁρθοδοξίας στό δεύτερο μισό τοῦ 20^{ου} αἰῶνα*, Ἐπτάλοφος (Ρόδος 2022).

⁵⁵ «Ἐγκύκλιος τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (Κρήτη, 2016)», §15, <https://ec-patr.org/> (ἀνεκτῆθη τὴν 01/07/2016).

παρηγορητικός κι ἐλπιδοφόρος»⁵⁶, καί ἐπί τοῦ προκειμένου εἶναι σαφές καί δέν ἐπιδέχεται ἑτέραν ἐρμηνείαν. Ἀπευθυνόμενος πρὸς τὴν μαθητιῶσα νεολαίαν, ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας θά τονίσῃ δι’ ἀφοπλιστικῆς σαφηνείας καί προφητικῆς παρρησίας τὰ ἑξῆς:

«Ἐσεῖς, ποῦ θά κληθῇτε στό μέλλον νά ἀναλάβετε τὴν εὐθύνη τῆς πολιτικῆς, τῆς οἰκονομίας, τῆς τεχνολογίας, τῆς διάσωσης τῶν παραδόσεων, τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καί τῆς προστασίας τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, πρέπει νά ἀπορρίψετε τὴν κυνική διακήρυξη ὅτι “Δέν ὑπάρχει ἄλλη λύση”, ὅτι δηλαδή ἡ μὴ συμμόρφωση στίς ἀπαιτήσεις τοῦ κυρίαρχου μοντέλου οἰκονομικῆς ἀνάπτυξης καί στή νομοτέλεια τοῦ οἰκονομισμοῦ ὁδηγεῖ σέ ἐξαθλίωση καί κοινωνικές συγκρούσεις. Εἶναι ἀδιανόητο νά ἀγνοοῦνται καί νά δυσφημίζονται οἱ ἐναλλακτικὲς μορφές ἀνάπτυξης, ἡ οἰκολογικὴ οἰκονομία καί ἡ ἰσχὺς τῆς ἀλληλεγγύης. Οἱ κοινωνίες δέν εὐδοκимоῦν ἐάν δέν γίνονται σεβαστές οἱ πνευματικὲς ἀξίες. Ἡ πίστις σέ αὐτές τίς ἀξίες εἶναι πηγή ἔμπνευσης καί ὁξύνει τό αἰσθητήριό μας γιὰ τό Ἀγαθόν, τό δέον καί τό πρακτέον»⁵⁷. καί

• τὴν εἰρήνην μεταξύ τῶν λαῶν τῶν θρησκειῶν καί τῶν πολιτισμῶν, δεδομένου ὅτι, κατὰ τόν Πατριαρχικόν λόγον,

⁵⁶ Π. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (Πρωτοπρεσβυτέρου), «Ὁ οἰκολογικὸς λόγος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου (Νεότερες πτυχές)», https://fanarion.blogspot.com/2010/01/blog-post_1746.html?m=0 (ἀνεκτῆθη τὴν 01/07/2010).

⁵⁷ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου στὴν Ἡμερίδα “Περιβαλλοντικὴ Ἠθικὴ καί Κρίση” (17 Νοεμβρίου 2023)», ὁ.π., 6-7.

«κάθε πολεμική ενέργεια είναι και πόλεμος κατά τῆς φύσεως και μία ἀνθρωπιστική καταστροφή⁵⁸. Ὁ κίνδυνος πυρηνικοῦ ὁλοκαυτώματος, ἡ ρύπανσις τοῦ ἐδάφους, τῶν ὑδάτων⁵⁹ και τῆς ἀτμοσφαίρας ἀπό τούς βομβαρδισμούς, ἡ ἀχρήστευσις καλλιεργησίμων ἐκτάσεων και ἡ καταστροφή τοῦ δασικοῦ πλούτου, αὐτά και πολλά ἀλλά δεινά τοῦ πολέμου, ἀποκαλύπτουν τήν σημασίαν τῆς εἰρήνης ὡς ὁρου διά τήν προστασίαν τῆς κτίσεως. Ὁ ἀγών διά τήν εἰρήνην εἶναι συμβολή εἰς τήν διάσωσιν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος»⁶⁰.

Ἐξ ἀφορμῆς, μάλιστα, τῆς διαπιστώσεως ὅτι τό περιβάλλον δέν ἀποτελεῖ δημιούργημα προσώπων ἢ πολιτισμῶν και, συνεπῶς, δέν θά πρέπη νά δημιουργῇ ὁξύτητας ἢ ἀντιπαραθέσεις μεταξύ λαῶν τῶν ὁποίων οἱ πολιτισμοί ἐνδεχομένως κατά τό παρελθόν συνεκρούσθησαν ἢ συγκρούωνται⁶¹, ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας, κατά τόν χαιρετισμόν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐν τῇ

⁵⁸ Βλ. "Climate change and military conflict. Adopting Responsibility for our Actions. Ecumenical Patriarch Bartholomew. 26th Eurasian Economic Summit (Istanbul Convention Center, March 15, 2023)", *Ἀρχεῖον Ἀγγλικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1-3.

⁵⁹ «Water: Spirit and Science. Keynote Address by His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew (Halki Summit VI, Istanbul, August 30, 2024)», *Ἀρχεῖον Ἀγγλικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1-5. Σημειωτέον ὅτι ὁ θεσμός τῶν Halki Summits, ὡς συνέχεια τῶν Διεθνῶν Διεπιστημονικῶν Συμποσίων, ἤρχισε τό 2012. Ἐκτοτε και μέχρι σήμερον ἔχουν πραγματοποιηθῇ ἔξι συναντήσεις εἰς τήν Θεολογικήν Σχολήν τῆς Χάλκης: «I. Global Responsibility and Environmental Sustainability: A Conversation on Environment, Ethics and Innovation, June 18-20, 2012»· «II. Theology, Ecology, and the Word: A Conversation on the Environment, Literature, and the Arts, June 8-10, 2015»· «III. Theological Formation and Ecological Awareness: A Conversation on Education and the Environment, May 31-June 4, 2019», «IV. COVID 19 and Climate Change: Living with and Learning from a Pandemic, January 27, 2021»· «V. Sustaining the Future of the Planet Together: The Prophetic Ministry of Pope Francis and Ecumenical Patriarch Bartholomew, June 8-11, 2022»· «VI. Water: Spirit and Science: Exploring Spiritual and Scientific Perspectives, August 29-September 1, 2024».

⁶⁰ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατά τήν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Οἰκολογικῆς Ἡμερίδος μέ θέμα: "Τό ὄραμα μιᾶς οἰκολογικῆς Μητροπόλεως γιά τόν 21^ο αἰῶνα: Ἐκκλησία, Πολιτεία, Φιλοσοφία και Θεολογία"», ὁ.π., 124.

⁶¹ Βλ. ἐνδεικτικῶς Θ. ΜΕΪΜΑΡΗ (Τριτεύοντος τῶν Πατριαρχικῶν Διακόνων, νῦν Μητροπολίτου Σελευκείας), Ἐθνικός προσδιορισμός και αἰτούμενα στό Ἑλλαδικό Κράτος. Τά καθ' ἑαυτόν Νικάνδρου Ζαννουβίου και ἡ ἐποχή του (1828-1888), Ἀντ. Σταμούλης (Θεσσαλονίκη 2012).

νήσω Ἰμβρῳ συγκληθέντος τήν 6^{ην} Ἀπριλίου 2017 συνεδρίου μέ θέμα: «Περιβαλλοντικές δράσεις 2017: Τό Περιβάλλον ὡς σημείο συνάντησης πολιτισμῶν», θά ἐπισημάνη ὅτι τό περιβάλλον

«συνιστᾷ θετικήν ἀφετηρίαν μιᾶς συνεργασίας καί συναντιλήψεως λαῶν, ἀκόμη καί ἐκείνων οἱ ὅποιοι διά ποικίλους λόγους συγκρούονται εἰς ἄλλα πολιτικά ἢ πολιτιστικά ἐπίπεδα. Ἡ συνεργασία δέ αὐτή δύναται νά ἀποτελέσῃ τήν σταθεράν βάσιν ἐπὶ τῆς ὁποίας θά στηριχθῇ καί περαιτέρω συνεργασία εἰς πολιτισμικά θέματα, κυρίως δέ ὁ σεβασμός καί ἡ ἀμοιβαία κατανόησις πρός τήν διαφορετικότητα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἑνός ἀπό τόν ἄλλον λαόν, ἐπ' ὠφελεία καί αὐτῶν καί τοῦ πολιτισμοῦ»⁶².

Εἰς τόν Πατριαρχικόν λόγον, τό ζήτημα τῆς συνευθύνης διά τήν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἀποτελεῖ συνάρτησιν μιᾶς διπλῆς εὐθύνης πάντων εἰς ἀτομικόν καί συλλογικόν ἐπίπεδον. Χωρίς νά παραγνωρίζεται ἢ νά ἀποσιωπᾶται ἡ ἰδιαίτερα εὐθύνη τῶν πολιτικῶν ἡγεσιῶν ἐκάστης χώρας διά νά ἀξιολογήσουν τάς καταστάσεις, νά προτείνουν δράσεις, μέτρα καί ρυθμίσεις, νά πείσουν τάς κοινωνίας διά τήν ὀρθότητα αὐτῶν καί νά τάς ἐφαρμόσουν, εἰς τό Μήνυμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου διά τήν Παγκόσμιον Ἡμέραν Περιβάλλοντος, τήν 5^{ην} Ἰουνίου 2009, ἐπισημαίνεται ἡ ἐξ ἴσου σημαντική –καί μάλιστα κατά τρόπον ἀλληλοσυμπληρωματικόν πρός τήν συλλογικήν– διάστασις τῆς ἀτομικῆς ἐπαγρυπνήσεως διά τήν μέριμναν καί τήν διαφύλαξιν τῆς Δημιουργίας, καθὼς ὡς σημειοῦται: «εἶναι ὅμως σημαντική καί ἡ εὐθύνη ἐκάστου

⁶² «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατά τό Συνέδριον: “Περιβαλλοντικές δράσεις 2017. Τό Περιβάλλον ὡς σημείο συνάντησης πολιτισμῶν” (Ἰμβρος, 6 Ἀπριλίου 2017)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 3.

ἀτόμου τόσοι εἰς τὴν προσωπικήν του ζωὴν καὶ εἰς τὰς οἰκογενειακάς του δραστηριότητας, ὅσον καὶ εἰς τὸν ρόλον του ὡς ἐνεργοῦ πολίτου»⁶³.

Ἡ ἐν λόγῳ ἔμφασις εἰς τὴν ἀτομικήν διάστασιν ἐδράζεται εἰς τὴν εἰλικρινῇ Πατριαρχικήν διαπίστωσιν μέ ἔντονον, μάλιστα, ἐξομολογητικήν χροιάν πού διετυπώθη κατὰ τό Α΄ Οἰκολογικόν Σεμινάριον Χάλκης τό 1994 ὅτι:

«δέν πιστεύομεν τόσοι πολύ εἰς τοὺς δυνατούς καὶ τοὺς ἰσχυρούς, δηλονότι εἰς τοὺς ἐξουσιαστάς, ὅσον εἰς τοὺς θεληματικούς καὶ ὑπομονητικούς ἀνθρώπους, ἐκείνους οἵτινες δέν χάνουν τὸν στόχον· τὸν στόχον τοῦ καλοῦ (...) Πολλοί μικροί ἀνθρώποι εἰς διαφόρους μικράς ἔστω γωνίας τῆς γῆς, μέ μικράς ἀλλά συνεχεῖς καθημερινάς προσπάθειάς εἶναι δυνατόν νά ἀλλάξουν κατ' ὀλίγον τὸν κόσμον πρὸς τό καλλίτερον»⁶⁴.

Ἡ ἠθική διάστασις⁶⁵ τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος ἀπετέλεσε, ὡς γνωστόν, τό ἀντικείμενον τῶν ἐργασιῶν τοῦ Β΄ Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου Χάλκης μέ θέμα: «Περιβάλλον καὶ Ἠθική» (12-19 Ἰουνίου 1995). Εἰς τό Πατριαρχικόν γράμμα ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν Πρακτικῶν τοῦ ἐν λόγῳ Σεμιναρίου ἐπισημαίνεται σαφῶς τό ζήτημα τῆς συνευθύνης ὡς ὑπευθύνου στάσεως ἔναντι τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ τῶν συνανθρώπων μας, καθὼς, ὡς λέγεται σχετικῶς, τυγχάνει ἐπιβεβλημένη ἡ εὐρυτέρα διάδοσις καὶ ἐμπέδωσις τῆς πεποιθήσεως «ὅτι ἡ προστασία τοῦ περιβάλλοντος ἐν ᾧ ζῶμεν ἀποτελεῖ καὶ ἠθικόν καθῆκον ἡμῶν πρὸς τὸν συνάνθρωπον

⁶³ «Μήνυμα τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου διὰ τὴν Παγκόσμιον Ἡμέραν Περιβάλλοντος (5 Ἰουνίου 2009)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁶⁴ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου Χάλκης ἐπὶ τοῦ θέματος: “Θρησκευτική ἐκπαίδευσις καὶ Περιβάλλον” (20 Ἰουνίου 1994)», ὁ.π., 6.

⁶⁵ Βλ. σχετικῶς FR. V. SIMMONS, “Climate Change, Christian Ethics, and Christian Theology: Ecumenical Imperatives”, *Legal Thought and Eastern Orthodox Christianity. The Addresses of Ecumenical Patriarch Bartholomew I*, 118-128.

καί ὅτι ἐπομένως ἡ ρύπανσις καί καταστροφή αὐτοῦ ἀποτελεῖ πράξιν ἀνήθικον, ὡς προσβάλλουσιν καί ζημιοῦσαν αὐτόν»⁶⁶.

Τό ζήτημα τῆς συνευθύνης θά λάβῃ μίαν πλέον συγκεκριμένην καί θεσμοποιημένην προοπτικήν εἰς τόν Πατριαρχικόν χαιρετισμόν κατὰ τάς ἐργασίας τοῦ Γ' Οἰκολογικοῦ Συνεδρίου Χάλκης ἐπὶ τοῦ θέματος: «Περιβάλλον καί Ἑπικοινωνία» (1 Ἰουλίου 1996), καθὼς ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας, χαιρετίζων

«ἂφ' ἑνὸς μὲν τὴν νίοθέτησιν ὑπὸ τῆς Διεθνoῦς Κοινότητος τῶν ἀρχῶν τῆς ἀειφορίας εἰς τὴν χρῆσιν τῶν φυσικῶν πόρων καί εἰς τὴν πλέον σῶφρονα ἀντιμετώπισιν τῆς ἀναπτύξεως· ἂφ' ἑτέρου δέ τὴν ὀγκουμένην κινητοποίησιν τῶν ἀνθρώπων καί ἰδιαίτερος τῶν νέων διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν ἀπειλῶν καί τὴν στοργικωτέραν διαχείρισιν τοῦ Πλανήτου»⁶⁷,

ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνάγκην διεξαγωγῆς μακροχρονίων πολλαπλῶν ἐρευνητικῶν προγραμμάτων κατὰ τρόπον συνδυαστικόν ἐν πνεύματι δημιουργικῆς συνθέσεως πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος, ὡς καί εἰς τὴν ζωτικὴν σημασίαν ἀναπτύξεως τῆς μεγαλυτέρας –κατὰ τό δυνατόν– ἐπικοινωνίας καί τῆς ἀμοιβαίας πάντων τῶν ὑπευθύνων ἐνημερώσεως καί τοῦ συντονισμοῦ τῶν ἀπαιτουμένων ἐνεργειῶν.

Ἡ συνευθύνη, μάλιστα, θεωρουμένη ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν σχέσεων μεταξύ «Περιβάλλοντος καί Δικαιοσύνης» πού ἀπετέλεσε τὴν θεματικὴν τοῦ Δ' Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου Χάλκης τό 1997, θεμελιῶνται ἐπὶ τό συλλογικώτερον.

⁶⁶ «Πατριαρχικόν Γράμμα, ἀπό 6^{ης} Ἰουνίου 1997, ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν Πρακτικῶν τοῦ Β' Οἰκολογικοῦ Συνεδρίου Χάλκης (12-19 Ἰουνίου 1995)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Τερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁶⁷ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τό Γ' Οἰκολογικόν Συνέδριον Χάλκης ἐπὶ τοῦ θέματος: “Περιβάλλον καί Ἑπικοινωνία” (1 Ἰουλίου 1996)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Τερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 4.

Ἐκκινῶν ἐκ τῆς διαπιστώσεως ὅτι ἀφ' ἑνός μὲν ἡ ρίζα τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος εὐρίσκεται εἰς τὴν ἔλλειψιν δικαιοσύνης, τῆς περιεκτικῆς, δηλαδή, πασῶν τῶν ἀρετῶν ἀρετῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀνάλογον μέρος τῆς εὐθύνης διὰ τὴν οἰκολογικὴν ὑποβάθμισιν, ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας θά τονίσῃ ὅτι «εἶναι δίκαιον ὅπως ἐπωμισθῇ ἕκαστος τὰς εὐθύνας αὐτοῦ καὶ μὴ ἐφησυχάζῃ σκεπτόμενος ὅτι ἄλλοι τυγχάνουν οἱ ἰσχυροὶ καὶ οἱ ὑπεύθυνοι καὶ ἐκεῖνος μεμονωμένος τις μικρὸς παράγων. Μόνον ἡ δικαία ἀνάληψις ὑφ' ἑκάστου τῆς εὐθύνης αὐτοῦ θά συνεγείρῃ τοὺς πάντας εἰς μίαν καθολικὴν προσπάθειαν, ἐκ τῆς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν εἰς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως»⁶⁸.

Ἡ δυναμικὴ τῆς συνευθύνης ἀποκτᾷ μίαν νέαν διάστασιν, διὰ μέσου τῆς ἐξετάσεως τοῦ οἰκολογικοῦ προβλήματος ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς σχέσεως μεταξύ «Περιβάλλοντος καὶ Πτωχείας» (Ε' Οἰκολογικὸν Σεμινάριον Χάλκης, 14 Ἰουνίου 1998), καθὼς ἡ συνευθύνη καλεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐξασφαλίσεως ἑνός φυσικοῦ οἰκοσυστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξισορροποῦν καὶ ἀλληλοὑπηρετοῦνται αἱ ἀνάγκαι ὅλων τῶν συνυπαρχόντων ὁργανισμῶν. Ὁ Πατριαρχικὸς λόγος, στοχαζόμενος περὶ τοῦ αἰτίου τῆς ἀνισοκατανομῆς τῶν διαθεσίμων ἀγαθῶν, ἀποδίδει τὴν ἐν προκειμένῳ εὐθύνην «εἰς ἐπίμεμπτον ἠθικῶς βούλησιν τῶν πλεονεκτούντων, καταχρωμένων τῶν δυνατοτήτων αὐτῶν ὅπως κατέχουν ἄνευ πραγματικῆς ἀνάγκης τὴν μερίδα τῶν ὑστερουμένων»⁶⁹ καὶ εἰς ἀγῶνα διευρύνσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐξουσίας, ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς, ἐπὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν κατὰ τρόπον ἀποκλειστικόν καὶ κτητικόν.

⁶⁸ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Δ' Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου Χάλκης ἐπὶ τοῦ θέματος: "Περιβάλλον καὶ Δικαιοσύνη" (25 Ἰουνίου 1997)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 5.

⁶⁹ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Ε' Θερινοῦ Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου Χάλκης ἐπὶ τοῦ θέματος: "Περιβάλλον καὶ Πτωχεία" (14 Ἰουνίου 1998)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 3.

Προβαίνων, μάλιστα, ό Προκαθήμενος τής Όρθοδοξίας εις μίαν άντικειμενικήν θέασιν του ζητήματος, διαπιστωτικῶς σημειοῖ έκ τής συγκριτικῆς θεωρήσεως τών διαθεσίμων πόρων πρός τάς ύπαρκτάς καί δεδικαιολογημένας ανθρωπίνας ανάγκας τήν ήθικήν καί δεοντολογικήν διάστασιν του ζητήματος, δεδομένου ότι, παρά τό γεγονός ότι οί φυσικοί πόροι αρκοῦν διά τήν κάλυψιν όλων τών αναγκών διά τό σύνολον του πληθυσμοῦ τής γῆς καί τά προβλήματα έστιάζονται εις τήν ύπερπαραγωγήν καί όχι εις τήν έλλειψιν παντοειδών αγαθών, δέν έχει έπιτευχθῇ εισέτι ισόμετρος ανάπτυξις, γεγονός τό όποιον «δέν όφείλεται εις ανεπάρκειαν τών δυνατοτήτων, αλλ' εις ανεπάρκειαν τής ανθρωπίνης θελήσεως, του ανθρωπίνου ήθους καί τής ανθρωπίνης οργανώσεως καί συνεργασίας, είναι δηλαδή πρόβλημα ήθικόν ή δεοντολογικόν καί όχι φυσικόν»⁷⁰. Πρόκειται, δηλαδή, διά πρόβλημα πού συνδέεται μέ τήν αντιδεοντολογικήν ανθρωπίνην συμπεριφοράν καί όχι μέ τήν φυσικήν ανεπάρκειαν τών μέσων, καθώς «ή τοιαύτη αλόγιστος καί ιδιοτελής χρήσις τής κτίσεως υπό τών όλίγων όχι μόνον έβλαψε τήν κτίσιν αλλ' έστέρησε καί στερεῖ μέγα μέρος τής ανθρωπότητος τών αναγκαίων διά τήν επιβίωσιν αὐτοῦ πόρων»⁷¹.

Αλλά καί έκ τής δεοντολογικῆς περί του οικολογικοῦ ζητήματος θεάσεως όρμώμενος ό Προκαθήμενος τής Όρθοδοξίας, θά τονίση τήν ανάγκην τής συνευθύνης εν τῇ έννοίᾳ του θετικοῦ χριστιανικοῦ χρέους πρός ανακούφισιν τών αναγκών τών ένδεών συνανθρώπων μας, ως καί τής ήθικῆς απαξιώσεως του κτητικοῦ ιδεώδους του κοσμικοῦ φρονήματος καί τής καταδίκης τής πλεονεξίας ως ειδωλολατρίας. Αντιπροτείνων ό Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος τήν

⁷⁰ Ό.π., 4.

⁷¹ «Πατριαρχικόν Γράμμα, από 24^{ης} Σεπτεμβρίου 2012, τῷ Κισάμου καί Σελίνου κ. Αμφιλοχίῳ επί τῇ συγκλήσει του Α' Διεθνoῦς Θεολογικοῦ καί Οικολογικοῦ Συνεδρίου εν τῇ Όρθοδόξῳ Ακαδημίᾳ Κρήτης επί του θέματος: "Βιώσιμες έναλλακτικές προτάσεις για τον περιορισμό τής φτώχειας καί οικολογική δικαιοσύνη"», Αρχεῖον Αγίας καί Ιερᾶς Συνόδου του Οικουμενικοῦ Πατριαρχείου, 1.

μεμετρημένην χρῆσιν τῶν ἀγαθῶν τῆς κτίσεως ἐν ὀλιγαρκείᾳ καὶ αὐταρκείᾳ καὶ προβάλλων τὸν στόχον τῆς λελογισμένης ἐκμεταλλεύσεως τῶν πηγῶν, τῆς μὴ διαταράξεως τῶν οἰκολογικῶν ἰσορροπιῶν καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος τοῦ πλανήτου, θά τονίσῃ τὰ κάτωθι:

«Αὕτη ἡ ὑπερβολικὴ φιλοκτημοσύνη τοῦ συγχρόνου κόσμου εἶναι ὑπαιτία, ἐν πολλοῖς, μεγάλου μέρους τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς τοῦ πλανήτου μας, ἥτις ἐν τελικῇ ἀναλύσει ἀποβαίνει εἰς βάρος ὁλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν βουλομένων πλουτεῖν (...) ἡ πτωχεία δὲν εἶναι συνέπεια μιᾶς ἀντικειμενικῆς ἀνεπαρκειᾶς τῶν πόρων, ἀλλὰ μιᾶς ληστρικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ συνακολούθως ἀχρηστεύσεως ὠρισμένων πηγῶν, δηλαδή μιᾶς οἰκολογικῆς καταστροφῆς ἀφ' ἑνός καὶ μιᾶς ὑπαίτιου ἀνισοκατανομῆς ἀφ' ἑτέρου»⁷².

Εἰς τὸ πλαίσιον τῆς προαγωγῆς τῆς συνευθύνης ἐντάσσεται ἡ στενὴ συνεργασία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μετὰ θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν ἡγετῶν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῆς κλιματικῆς ἀλλαγῆς καὶ, μάλιστα, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς ἀναλήψεως ἐπείγουσας δράσεως καὶ τῆς ἀνευρέσεως γενναίας περιβαλλοντικῆς ἡγεσίας εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πού θά χαράξουν τὸ μέλλον διὰ τῶν ἀποφάσεών των⁷³. Ἡ Πατριαρχικὴ ἐκτίμησις αὕτη ἐδράζεται εἰς τὴν στερεὰν πεποίθησιν ὅτι οὐδεμία Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἢ θρησκευτικὴ κοινότης –ὡς καὶ οὐδὲν ἔθνος– δύνανται μεμονωμένως ἀφ' ἑαυτῶν νά

⁷² «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Ε' Θερινοῦ Οἰκολογικοῦ Σεμιναρίου Χάλκης ἐπὶ τοῦ θέματος: “Περιβάλλον καὶ Πτωχεία” (14 Ἰουνίου 1998)», ὁ.π., 6.

⁷³ “Caring for God’s creation, caring for the future of humanity on planet earth. Address by His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew at the conference ‘Environmental Protection and Upgrading: Past, Present and Future’, Hellenic Open University, 5 June 2025”, *Ἀρχεῖον Ἀγγλικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 3.

ἀπαντήσουν εἰς τὰς συγχρόνους περιβαλλοντικές προκλήσεις ἢ ἔτι περισσότερον νά ἐπιλύσουν τήν οἰκολογικήν κρίσιν⁷⁴.

Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ, τήν 1^η Σεπτεμβρίου τοῦ 2017, κατά τήν Παγκόσμιον Ἡμέραν προσευχῶν διά τήν προστασίαν τῆς Δημιουργίας, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαῖος καί ὁ ἀείμνηστος Πάπας Ρώμης Φραγκίσκος ἀπηύθυνον κοινόν Μήνυμα, ἐπισημάναντες ὅτι:

«δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ εἰλικρινής καί μόνιμος ἐπίλυσις τῆς προκλήσεως τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως καί τῆς κλιματικῆς ἀλλαγῆς, ἐάν ἡ ἀνταπόκρισις δέν εἶναι συντονισμένη καί συστηματική, ἐάν ἡ εὐθύνη δέν εἶναι κοινή, καί ἂν δέν δώσωμεν προτεραιότητα εἰς τήν ἀλληλεγγύην καί τήν ἀγάπην»⁷⁵.

Καί δέν εἶναι ἄνευ σημασίας τό γεγονός ὅτι ἡ Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία⁷⁶ ἐστράφη συντονισμένως εἰς τήν ἐνασχόλησιν μετά τῆς οἰκολογικῆς κρίσεως κατά

⁷⁴ "Video Message By His All-Holiness Ecumenical Patriarch Bartholomew To the 'Faith for Nature: Multi-Faith Action' Conference (Skálholt, Iceland, October 5, 2020)", *Ἀρχεῖον Ἀγγλικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁷⁵ «Κοινό Μήνυμα Πάπα Φραγκίσκου καί Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου γιά τήν Παγκόσμια Ἡμέρα προσευχῶν γιά τήν προστασία τῆς Δημιουργίας», <https://ec-patr.org/koinominyma-papa-fragkiskoy-kai-oikoymenikoy-patriarchi-vartholomaioy/> (ἀνεκτίθη τήν 01/09/2017).

⁷⁶ Βλ. ἐνδεικτικῶς W. BEINERT & F. SCHÜSSEL, *Handbook of Catholic Theology*, Crossroad (New York 1995)· R. A. BURNS, *Catholicism after Vatican II*, Georgetown UP (Washington DC 2001)· L. GILKEY, *Catholicism Confronts Modernity: A Protestant View*, Seabury (New York 1975)· A. HASTINGS (ed.), *Modern Catholicism: Vatican II and After*, Oxford UP (New York 1991)· M. F. KOHMESCHER, *Catholicism Today: A Survey of Catholic Belief and Practice*, Paulist (New York 1999)· G. A. LINDBECK, *The Future of Roman Catholic Theology*, Fortress (Philadelphia 1970)· R. P. MCBRIEN, *Catholicism*, 2nd edition, HarperCollins (San Francisco 1995)· R. P. MCBRIEN, *The HarperCollins Encyclopedia of Catholicism*, HarperCollins (San Francisco 1995)· B. SESBOÜÉ (ed.), *Histoire des dogmes*, Desclée (Paris 1995). Διά τὰς προσπάθειάς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἰς τήν προώθησιν τῶν διαχριστιανικῶν σχέσεων μέσῳ τοῦ Ποντιφικοῦ Συμβουλίου διά τήν Προώθησιν τῆς Χριστιανικῆς Ἑνότητος, βλ.: Pontificio Consiglio per la Promozione dell' Unità dei Cristiani, *Christian Unity: Duty and Hope, for the 50th anniversary of the Foundation of the Pontifical Council for Promoting Christian Unity* (1960 - 2010), Libreria Editrice Vaticana (Città del Vaticano 2010)· TH. MEIMARIS (Grand Chancellor, now Metropolitan of Seleucia), "'Our Common Journey'. Patriarch Bartholomew and the Focolare Movement", «*Ἀγάπη καί ταπείνωσις, ἱερά σύζευξις*». Τιμητικός Τόμος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου

τήν διάρκειαν τῆς δωδεκαετοῦς παποσύνης τοῦ Φραγκίσκου (2013-2025), καθὼς ὁ τελευταῖος ἀντιμετώπισε τὴν κλιματικὴν ἀλλαγὴν ὡς πνευματικὸν ζήτημα, τονίζων τὴν διασύνδεσίν της μετὰ τῆς πτωχείας καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναταραχῶν. Δέν εἶναι, ἄλλως τε, τυχαῖον ὅτι ἡ πρώτη παπικὴ ἐγκύκλιός του «Laudato Si»⁷⁷ (2015) εἶναι ἀφιερωμένη ὁλοτελῶς εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον, ἐπικαιροποιήσας δ' αὐτὴν ὁ Ποντίφηξ τὸ 2023 διὰ τῆς ἀποστολικῆς παραινέσεως ὑπὸ τὸν τίτλον «Laudate Deum»⁷⁸, δι' ἧς ἀπηύθυνεν ἑκκλησίαν εἰς τοὺς πολιτικούς ἡγέτας τῆς ὑψηλίου δι' ἀλλαγὴν πορείας. Καὶ ταῦτα πάντα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ συστράτευσις⁷⁹ τοῦ Βατικανοῦ πρὸς τὰς οἰκολογικὰς πρωτοβουλίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 2002, ὅτε ὑπεγράφη ἡ κοινὴ «Διακήρυξις τῆς Βενετίας»⁸⁰ μεταξὺ τοῦ ἀειμνήστου Πάπα Ἰωάννου Παύλου Β' καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ Δ' Διεθνoῦς ἐν πλῶ Οἰκολογικοῦ Συμποσίου, τὸν Ἰούνιον τοῦ 2002, μέ θέμα: «Ἡ Ἀδριατικὴ: Μία ἀπειλούμενη θάλασσα, ἕνας κοινὸς στόχος».

Ἀθηνῶν γιὰ τὴν εὐδόκιμη δεκαπενταετῇ ἀρχιερατείᾳ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Γερωνύμου Β' (Ἀθήνα 2023), 585-598.

⁷⁷ "Encyclical Letter Laudato Si of the Holy Father Francis on care for our common home", https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (ἀνεκτιήθη τὴν 24/05/2015).

⁷⁸ "Apostolic Exhortation Laudate Deum of the Holy Father Francis to All People of good will on the climate crisis", https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/20231004-laudate-deum.html (ἀνεκτιήθη τὴν 04/10/2023).

⁷⁹ Βλ. σχετικῶς Μ. Γ. ΣΕΡΕΤΗ, *Τὸ οἰκολογικὸ πρόβλημα ὡς πεδίο οἰκουμενικῆς συναίνεσης. Τὸ παράδειγμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου καὶ τοῦ Πάπα Φραγκίσκου*, [Διδακτορικὴ Διατριβή], Ἀριστοτελεῖον Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Τμῆμα Θεολογίας, Θεσσαλονίκη 2022 (DOI: <http://dx.doi.org/10.12681/eadd/52207>).

⁸⁰ "Common Declaration on environmental ethics. Common Declaration of John Paul II and the Ecumenical Patriarch His Holiness Bartholomew I, Monday, 10 June 2002", https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2002/june/documents/hf_jp-ii_spe_20020610_venice-declaration.html.

Ἐν τῷ αὐτῷ πλαισίῳ ἐντάσσεται δέ ἡ ἔκδοσις Κοινοῦ Μηνύματος τήν 1^ην Σεπτεμβρίου 2021 ὑπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου, τοῦ Πάπα Ρώμης Φραγκίσκου καί τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Καντουαρίας Justin Welby, διά τοῦ ὁποῖου οἱ ἡγέται τῆς Ὁρθοδόξου, τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, διά πρώτην φοράν ἀπό κοινού, ἀπηύθυνον παγκόσμιον ἔκκλησιν, ἐστιάσαντες εἰς τήν βιωσιμότητα τοῦ περιβάλλοντος, εἰς τάς ἐπιπτώσεις τῆς ἐπιτεινομένης πτωχείας καί εἰς τήν σημασίαν τῆς παγκοσμίου συνεργασίας καί συνευθύνῃς⁸¹.

Ὁ Πατριαρχικός λόγος δέν ἐξαντλεῖται εἰς τήν προσέγγισιν τοῦ οἰκολογικοῦ ζητήματος διά μέσου κοινωνιολογικῶν, οἰκονομολογικῶν, ἐπιστημολογικῶν ἢ φιλοσοφικῶν καί θεωρητικῶν ἀφετηριῶν καί ἀναλύσεων. Τούναντίον, τυγχάνει βαθύτατα ὑπαρξιακός καί ἐδράζεται εἰς τά ζεῖδωρα νάματα τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, ἀνθρωπολογίας καί κοσμολογίας, ὡς, ἄλλως τε, εὐθαρσῶς ἐδηλώθη κατά τήν βαρυσήμαντον Πατριαρχικήν ἐπίσημον ὁμιλίαν εἰς τήν Ὀλομέλειαν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου, κατά τήν 19^ην Ἀπριλίου 1994, ὅτε, μεταξύ ἄλλων, ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας ἐτόνισε:

«Ἐπιτρέψτε μας νά ἔχουμε τήν βεβαιότητα ὅτι τό οἰκολογικό πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας ἀπαιτεῖ ριζική ἀναθεώρηση τῆς κοσμολογίας μας, ἄλλη ἐρμηνεῖα τῆς φύσης, διαφορετική νοηματοδότηση τῆς πρόσληψης καί χρήσης τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί θεολογία προσπαθεῖ στό μέτρο τῶν

⁸¹ "A Joint Message for the Protection of Creation, 1st September 2021, Ecumenical Patriarch Bartholomew, Pope Francis, Archbishop of Canterbury Justin", <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2021/documents/20210901-messaggio-protezionedelcreato.html>.

πνευματικῶν δυνάμεων της νά συνεισφέρει στόν ἀναγκαῖο διάλογο γύρω ἀπό τό πρόβλημα αὐτό»⁸².

Τήν πρωταρχικήν αἰτίαν διά τήν ἀπουσίαν ὑπευθυνότητος ἐν προκειμένῳ ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας τήν ἐστιάζει εἰς τήν ἀποϊεροποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί τῆς φυσικῆς Δημιουργίας καί εἰς τήν καταστροφὴν τοῦ ἐντός τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν θρησκευτικοῦ δέους, ἐκλαμβάνων τήν ἐκβιομηχάνησιν, τήν ὑπερπαραγωγὴν καί τήν ὑπερκατανάλωσιν ἀλλὰ καί τήν ἐν γένει ἀλλοίωσιν τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τῶν συγχρόνων κοινωνιῶν ὡς φαινομενικά περί τοῦ προκειμένου προβλήματος αἷτια.

Αναφερόμενος εἰς τήν ἀνάγκην ἀνακτήσεως τοῦ σεβασμοῦ πρός τήν ιερότητα τῆς ζωῆς, ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας, κατά τά ἐγκαίνια τοῦ Οἰκολογικοῦ Ἰνστιτούτου Χάλκης (13 Ἰουνίου 1999), θά ἐπισημάνῃ αὐτήν τήν ἀναγκαιότητα ὡς μέρος τῆς συναισθήσεως τῆς ἔναντι τῶν συνανθρώπων ἡμῶν εὐθύνης διά τῆς ἐπανεισαγωγῆς τῆς πυξίδος περί ιερότητος ὡς κατευθυντηρίου γραμμῆς εἰς τήν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου:

«Οφείλομεν, δηλαδή, νά ἐπαναφέρωμεν τήν ἔννοιαν καί τήν ὄντολογικὴν ἀποδοχὴν τοῦ ἱεροῦ εἰς τήν καθημερινήν μας ζωὴν καί ιδίως ἐκεῖ ὅπου δέν τῆς ἀναγνωρίζομεν θέσιν, ἥτοι εἰς τήν οἰκονομικὴν καί ἐπαγγελματικὴν δραστηριότητα. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος διά τόν ὁποῖον τό καθαρῶς θρησκευτικὴν ἔχον ἀποστολὴν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον συστρατεύει καί

⁸² Π. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ (Πρωτοπρεσβυτέρου), «Οἱ “πράσινες” εὐαισθησίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου Α΄», https://www.naturazante.com/2007/07/blog-post_3832.html (ἀνεκτῆθη τὴν 05/07/2025).

ἐνίοτε πρωτοστατεῖ εἰς μίαν ὑπέρ τοῦ περιβάλλοντος προσπάθειαν, ἡ ὁποία ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ἀφορᾷ μόνον εἰς τόν ὑλικόν κόσμον»⁸³.

Ὁ Πατριαρχικός λόγος καλεῖ τόν ἄνθρωπον νά ἐπανακτήσῃ τήν συναίσθησιν τῶν ὁρίων καί τῆς θέσεώς του ἐν τῷ κόσμῳ ὡς «ιερέως», «ἐπιστάτου» καί «οἰκονόμου» τῆς δημιουργίας καί ὄχι ὡς ιδιοκτήτου καί κυριάρχου αὐτῆς καί νά κατανοήσῃ τήν κτιστήν καί πεπερασμένην ὑπαρξίν του ὡς ὀργανικόν μέρος ὁλοκλήρου τῆς κτίσεως, ἐξερχόμενος τῆς ἐγωπαθοῦς αὐτοαναφορικότητός του πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἐτεροαναφορᾶς του πρὸς τόν Δημιουργόν του διά τῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐκ τοῦ μή ὄντος δημιουργίας τῶν πάντων καί τῆς παραδοχῆς τῆς κτίσεως ὡς μυστηριακῆς καί ἱερᾶς πραγματικότητος.

Ὅπως ἐτονίσθη σχετικῶς διά τῆς Πατριαρχικῆς ὁμιλίας εἰς τό ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Χάλκης διοργανωθέν κατά τό 2022 Διεθνές Ἐπιστημονικόν Συνέδριον ἐπὶ τοῦ θέματος: «Eco εὐ-ζῆν: Περιβάλλον, Ζῶα, Ἠθική»

«πρόκειται διά τόν ἀπεγκλωβισμόν παντός ἀνθρώπου ἀπό τό «ἀδηφάγον ἐγώ», ἀπεγκλωβισμός ὁ ὁποῖος, μεταξύ ἄλλων, ἐκφράζεται καί διά τῆς ἀσκητικῆς ἀπελευθερώσεως ἐκ τῶν διωγκωμένων καί ὄχι πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς καθημερινότητός μας. Τό ὑγιές ἀσκητικόν φρόνημα παρακινεῖ ἡμᾶς νά μειώσωμεν τάς ἀπλήστους ὀρέξεις μας, νά περιορίσωμεν τάς περιττάς καί φανταστικάς ἀνάγκας μας καί νά ἀπαλλαγῶμεν ἐκ τῆς διαρκοῦς καί καταδυναστευτικῆς ὑποδουλώσεως εἰς τό «τί φάγωμεν καί τί πίνωμεν»⁸⁴.

⁸³ «Χαιρετισμός τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατά τά ἐγκαίνια τοῦ Οἰκολογικοῦ Ἰνστιτούτου Χάλκης (13 Ἰουνίου 1999)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Τερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 5-6.

⁸⁴ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου μέ θέμα: «Ὁρθοδοξία καί Οἰκολογία» εἰς τό Διεθνές Ἐπιστημονικόν Συνέδριον: “Eco εὐ-ζῆν: Περιβάλλον, Ζῶα, Ἠθική” (Ἱερά Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης, 2-4 Ἰουνίου 2022)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καί Τερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 11.

Βασική διάστασις εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς δυναμικῆς τῆς συνευθύνῃς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς περιεκτικῆς περιβαλλοντικῆς ἠθικῆς τυγχάνει ἡ συνεργασία καὶ συνέργεια θρησκείας καὶ ἐπιστήμης. Αὐτὴν τὴν στοχοθεσίαν προωθοῦν αἱ διεθνεῖς ἐπιστημονικαὶ συναντήσεις, τὰς ὁποίας ἐνεκαινίασεν ἀπὸ τὰς ἀπαρχὰς τῆς πατριαρχίας τοῦ Ὁ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχῃς Βαρθολομαῖος, καὶ αἱ ὁποῖαι «παρέχουσι τὸ ἐρέθισμα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς στερεᾶς πρωτοποριακῆς συμμαχίας μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης, ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς θεμελιώδους ἀρχῆς ὅτι διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ στόχος –ἡ διάσωσις τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος– ἀμφότεραι αἱ πλευραὶ ὀφείλουσι νὰ ἐπιδείξωσι διάθεσιν ἀλληλοσεβασμοῦ καὶ συνεργασίας»⁸⁵.

Συμπερασματικῶς δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἀναγκαιότης τῆς ἀναπτύξεως μιᾶς βιωσίμου ἀνθρωπιστικῆς ἠθικῆς ἐπὶ στερεᾶς ὑπαρξιακῆς βάσεως δέν ἐπιτυγχάνεται, κατὰ τὸν Πατριαρχικὸν λόγον, ἄνευ τῆς συμπεριλήψεως ἐν αὐτῇ τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ζωῆς εἰς πάσας τὰς ἐκφάνσεις της. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ συνεισφορὰ τόσον τῆς θρησκείας καὶ τῆς διαθρησκειακῆς συνεργασίας πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκολογικοῦ ἥθους⁸⁶ καὶ τῆς «οἰκολογικῆς μετανοίας»⁸⁷, ὅσον καὶ ὁ ρόλος καὶ ἡ συμβολὴ τῆς θεολογικῆς οἰκολογίας πού

⁸⁵ «Πατριαρχικὸν Γράμμα, ἀπὸ 18^{ης} Ἰουλίου 2008, τῷ Σιναίου κ. Δαμιανῷ ἐπὶ τῇ συγκλήσει τοῦ Ἡ' Διεθνoῦς Οἰκολογικοῦ Συμποσίου ἐν πλῶ, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νείλου ἐπὶ τοῦ θέματος: “Ροαὶ Ζωῆς: Τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου καὶ ἡ Ἀφρική” (28 Ἀπριλίου-5 Μαΐου 2009)», *Ἀρχεῖον Ἀγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁸⁶ ECUMENICAL PATRIARCH BARTHOLOMEW, “Ecclesiology as Ecology: Orthodox Insights”, *Ἀρχεῖον Ἀγγλικοῦ Γραφείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 2.

⁸⁷ Ὡς εὐστόχως ἐτονίσθη εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Μήνυμα τῆς Ἰνδίκτου 2025:

«Ὁ ἐπίκαιρος λόγος περὶ “οἰκολογικῆς μετανοίας”, πέραν τῆς κλήσεως εἰς μεταμέλειαν διὰ τὴν ἐπιτελεσθεῖσαν οἰκολογικὴν ζημίαν καὶ εἰς ριζικὴν ἀλλαγὴν νοοτροπίας καὶ συμπεριφορᾶς ἐναντι τῆς δημιουργίας, ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην ὑπερβάσεως τῆς σφαλερᾶς τοποθετήσεως, ἡ ὁποία στηρίζει τὴν θεώρησιν τῆς καταστροφικῆς διὰ τὸ φυσικὸν περιβάλλον «ἰδιονομίας τῆς οἰκονομίας» ὡς μονοδρόμου πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν, καὶ τροφοδοτεῖ τὴν ἀφελῆ πίστιν εἰς τὴν δυνατότητα τῆς φύσεως νὰ ἀναζωογονῇται ἀφ’ ἑαυτῆς εἰς τὸ διηνεκές, παρὰ τὰς ἀνθρωπογενεῖς ἐπιβαρύνσεις της, ὡς ἡ ἐντεινομένη κλιματικὴ ἀλλαγὴ καὶ αἱ καταστροφικαὶ πλανητικαὶ συνέπειαι της». Βλ. «Μήνυμα τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου γιὰ τὴν ἡμέρα προσευχῆς ὑπὲρ τῆς Προστασίας τοῦ

ἀνήκει εἰς τὴν πρωτοπορίαν διὰ τὴν διάσωσιν τῆς ποικιλίας καὶ τοῦ πλούτου τῆς πανίδος καὶ τῆς χλωρίδος, ὡς ἐκφράσεως τῆς ἀρχεγόνου ἐνότητος τῆς ζωῆς συμφώνως πρὸς τὴν θεϊκὴν βουλήν. Διό, καί, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Προκαθήμενος τῆς Ὁρθοδοξίας: «ἡ ἰδία ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ ἀπάντησις καὶ ἡ λύσις καὶ διὰ τὸ οἰκολογικὸν πρόβλημα, ἀφοῦ προσφέρει ὄχι μόνον “βοήθειαν” εἰς τὴν ἀντιμετώπισίν του, ἀλλὰ καὶ τὴν “ἀλήθειαν” τῆς ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσεως τῶν πάντων»⁸⁸.

Ἐπιστέγασμα τῶν οἰκολογικῶν πρωτοβουλιῶν καὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Βαρθολομαίου ἀποτελεῖ ἡ ἀπονομή τοῦ Βραβείου Templeton (Templeton Prize), εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην τῶν ΗΠΑ, κατὰ τὴν 25^{ην} Σεπτεμβρίου 2025, τὸ ὁποῖον ἀπονέμεται εἰς ἐξαιρετικῶς ἐπιφανεῖς προσωπικότητας, αἱ ὁποῖαι γεφυρώνουν τὴν πίστιν μετὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ διακρίνονται εἰς τὸν χῶρον τοῦ πνεύματος, ἐνῶ αὕτη ἡ τιμητικὴ διάκρισις ἀπονέμεται διὰ πρώτην φοράν εἰς Προκαθήμενον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τὸ ψηφιδωτὸν τῆς παρούσης ἀνακοινώσεως ὁλοκληροῦται μέ δύο Πατριαρχικὰς ψηφίδας περὶ τῆς οἰκοθεολογίας καὶ τῆς συνευθύνης, ὡς διετυπώθησαν εἰς τὸν ἄρτι λεχθέντα λόγον Του, κατὰ τὴν ἀπονομήν τοῦ Βραβείου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπεσήμανε τὴν ἀνάγκην τῆς ὀλιστικῆς θεωρήσεως τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος μέ παράλληλον διασφάλισιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης:

«Δέν δυνάμεθα νὰ θεραπεύσωμεν τὸν πλανήτην χωρὶς νὰ θεραπεύσωμεν τὰς ἡμετέρας σχέσεις. Ἡ περιβαλλοντικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη δέν εἶναι

Φυσικοῦ Περιβάλλοντος (1 Σεπτεμβρίου 2025)», <https://ec-patr.org/minyma-tis-a-th-panagiotitos-toy-oikoum-8/>, (ἀνεκτήθη τὴν 27/08/2025).

⁸⁸ «Ὁμιλία τῆς Α. Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου μέ θέμα: “Ὁρθοδοξία καὶ Οἰκολογία” εἰς τὸ Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸν Συνέδριον: “Εὐ-ζῆν: Περιβάλλον, Ζῶα, Ἠθική” (Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, 2-4 Ἰουνίου 2022)», ὁ.π., 13.

ξεχωριστοί αγῶνες, ἀλλά τό ἴδιο κάλεσμα πρὸς τὴν πληρότητα καὶ τὴν ἰσορροπία τῆς ζωῆς»⁸⁹.

Κατέληξε δέ ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης μέ τόν λίαν ἀφυπνιστικόν καί προφητικόν λόγον, ὁ ὁποῖος ἐγείρει συνειδήσεις καί κρούει εἰς ἕνα ἕκαστον ἡμῶν τόν κώδωνα τῆς ἡμετέρας εὐθύνης διὰ τὴν προστασίαν τῆς Δημιουργίας:

«Ἡ γῆ στενάζει ἀλλὰ καί ἐλπίζει. Τό ἐρώτημα εἶναι ἂν συμμετάσχουμε εἰς τό τραγούδι τοῦ πόνου τῆς ἡστέον ὕμνο τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς».⁹⁰

⁸⁹ ECUMENICAL PATRIARCH BARTHOLOMEW, “Where Heaven Meets Earth: A Meditation on Faith, Science, and our Planet – Address delivered on Acceptance of the Templeton Prize (New York, September 24, 2025)”, <https://ec-patr.org/ecumenical-patriarch-bartholomew-where-heaven-meets-earth-a-meditation-on-faith-science-and-our-planet-address-delivered-on-acceptance-of-the-templeton-prize-new-york-september-24-2025/> (ἀνεκτῆθη τὴν 1/10/2025).

⁹⁰ Ο.π.